

Lapszámunkat PLUGOR SÁNDOR
Bánk bán-rajzaival illusztráltuk

A tartalomból:

● **Kántor Lajos** irodalomtörténeti-sajtótörténeti jegyzeteinek első részében többek között Kós Károly néhány figyelemre méltó gondolatát idézi az erdélyi román-ság századvégi-századeleji megmozdulásairól, majd egy 1940-ben Kolozsváron megjelent tanulmányból a következőket: „... az Erdély földjén élő különböző nemzetek a történelem folyamán semmi tekintetben sem szigetelődhetek el, egymásra gyakorolt hatásuk élő erő volt a múltban és az a jelenben. Ezzel számolni kell a jövőben is.” ● **Kacsir Mária** a Kolozsvári Állami Magyar Színház Bánk bán-előadásáról ír, amelyet Katona József születésének 200. évfordulójára mutatott be az együttes. ● **Láng Zsolt**: „Létezik-e erdélyi irodalom, kérdezzük, mint egy Csehov-hős.” ● **Lászlóffy Aladár**: „Nem hiszek a szememnek, nem hiszek a fülemnek, de úgy kell nekem, ha az én szememmé és fülemmé a televíziót

engedem válni.” ● **Méliusz József**: „Zsilava. Megkíséreljük újrafgalmazni M. ott megéltjeit.” ● „A körülvevő regionális erőter jósolhatatlan. Tehát föl kell készülni mindenre” — figyelmeztet **Kéri László** annak az interjújának a második részében, amelyet a budapesti politológussal **Rostás Zoltán** készített. ● A hazai egészségügy betegségeinek további diagnosztizálását kísérli meg orvosbeszélgető társaival **Lázár Edit**. ● Az utcai közvéleménykutatás téréiben alkalmazott kétes módszereihez fűz megjegyzéseket **Bodó Julianna**. ● Merre tovább, EMT? — kérdezte meg **Selinger Sándortól Balla Katalin**. ● A múlt héten közölt emberismereti teszt kiértékelése. ● **Szász János** Naplójának a szokásosnál hosszabb terjedelmét az indokolja, hogy a frankfurti könyv vásárról küldött részletes beszámolót. Ebben megjegyzi: A kultúrát, a könyvet, a szerzőt, az író nem szabad büntetni országa politikai rendszeréért.

HORVÁTH ANDOR

Demokrácia és nemzeti kisebbségek Romániában

(Tények, trendek, perspektívák)

A kommunista rendszer összeomlása Kelet-Európában ismét az etnikai kisebbségek kérdésére irányította a nyugati közvélemény figyelmét. Egyesek nem értik, mi az oka annak, hogy a térségben fokozódott az etnikai konfliktusok veszélye és sokan attól tartanak, hogy ezek nemcsak fékezhetik, hanem meg is akadályozhatják az amúgyis sok nehézséggel küzdő demokratizálódási folyamatot. E dolgozat ezzel a vélekedéssel ellentétes hipotézisből indul ki, és pedig abból, hogy az etnikai kisebbségek kérdésének rendezése nemcsak szerves része a kelet-európai társadalmak demokratizálódásának, hanem egyik mércéje, sőt fontos ösztönzője ennek a folyamatnak.

Nemzet és állam kérdésében a kommunista ideológia két alaptételt hirdetett. Az első: minden nemzet egyenlősége, egyforma joga a szabadsághoz. A híres mondás: „Nem lehet szabad az a nemzet, amely más népeket elnyom” nemcsak az imperializmus fölött mond ítéletet, hanem a kis népek szabadságát is garantálja. Ne feledjük: a Szovjetunió első alkotmánya elismerte a szövetséget alkotó népek önrendelkezési jogát egészen az elszakadásig. A második alaptétel: a „felszabadult” népek testvéri szolidaritása a kommunista jövő felé haladó úton, amely fokozatosan úgy közelíti őket egymáshoz, hogy a köztük lévő különbségek rendre elmosódnak. Az elsőről ma már tudnivaló, hogy közönséges hazugság volt, a birodalmi gondolat leleményes álcázása. Ami pedig a másodikot illeti: részben illúzió, részben téveszme — ha ugyan nem több, mint alább kiderül. Minthogy azonban a továbbiakban csakis a kommunista államok nemzeti politikájának negatívumairól lesz szó, ezen a ponton le kell szögeznünk, hogy volt benne ambivalencia a szó pozitív értelmében is. A jelek szerint hitelt adhatunk például annak a tételnek, amely szerint a Szovjetunió területén élő számos népcsoport, amely 1918-ig nem ismerte az írásbeliséget, az új rendszerben létrehozhatta anyanyelvi oktatási hálózatát és saját irodalmát. Ugyanígy a kelet-európai népi demokráciák is gondot fordítottak az első években arra, hogy tiszteletben tartsák az etnikai kisebbségek jogait. Maga a kommunista rendszer azonban természeténél fogva alkalmatlan arra, hogy az etnikai kisebbségek kérdését demokrati-

kusan kezelje. Ennek legalább három okát látom;

1) A kommunista rendszer eszménye a homogén társadalom. Deklarált célja a társadalmi kategóriák, földrajzi tájegységek stb. közötti különbségek eltörlése, és szándékai szerint eltűnésre ítélt minden olyan egyéni vagy csoporttulajdon-ságot, amely a másság, a sajátosság megnyilvánulása (vallás, helyi szokások stb.).

2) A centralizált állam tagad és megszüntet mindennemű helyi autonómiát és ezáltal lehetetlenné teszi, hogy a civil társadalom megőrizze a maga intézményeit, azok nélkül pedig az etnikai kisebbségek képtelenek védelmezni saját önazonosságukat.

3) A kommunista ideológia az internacionalizmus jelszava és látszata ellenére a legtöbb kelet-európai országban rendre kitermelte a maga nacionalista változatát, amely eredetét tekintve lehetett ugyan kezdetben a szovjet hegemónia elleni védekezés ideológiája, természetét illetően azonban ötvözte a dogmatikus gondolkodás és a nemzeti kizárólagosság egész körlehetetlenségét és agresszivitását.

E három tényező együttes hatása történelmi távlatban felszámolásra ítélte az etnikai kisebbségeket. Elv, eszköz, hajtóerő: minden feltétel megvolt ahhoz, hogy a kényszerű asszimiláció eredményeképpen újabb néhány évtized múltán eltűnjének. Ez a felismerés készítette egyes etnikai kisebbségeket tömeges kivándorlásra (Romániából a németek és magyarok, Bulgáriából a törökök).

Mi történt e három tényezővel a kommunista rendszerek bukása után? Nyilvánvaló, hogy a homogén társadalom fikciója megbukott és mindenütt felerősödött a differenciálódás folyamata. Ezek a társadalmak újra elismerték a különbözőséghez való jogot (a politikai, filozófiai, vallási stb. nézetek sokféleségét, az etnikai kisebbségek létét), másrészt a piacgazdaság megerősítésével létrehozták az érdekek gazdasági tagozódásának feltételeit is. Mindez a társadalmi kategóriák önazonosságának megszilárdulásához és szabad artikulációjához vezet, ami a demokrácia működésének egyik alapfeltétele és biztosítéka.

(Folytatása a 8. oldalon)

Az utcán

Új műfaj a román televízióban: a riporter a közvéleményt foglalkoztató aktuális kérdésekkel kimegy az utcára, és röpké felmérést végez. Igyekszik széles szórásban feltenni a kérdéseket: öreget és fiatalot, férfit és nőt, háziasszonyt és mérnököt, szakállast és csupaszképűt faggat, hogy mi a véleménye az éppen fennforgó országos problémáival kapcsolatban. Ilyen probléma, pedig adódott bőven az utóbbi időben: bányász-invázió, kormányalakítás, székely autonómia. Csak örülhetnénk a nálunk eddig ismeretlen tévéműfaj bevezetésének, ha nem kellene azt tapasztalunk, hogy a spontán közvéleménykutatás forgatókönyve eseményről eseményre változik. Az illető aktuális probléma jellege határozza meg a kérdezősködés hangnemet, az alapvető kiválgatását, a kérdés megfogalmazását, a válaszoló iránti tapintat vagy tapintatlanság mértékét, de még a helyszínt is, ahol a közvéleménykutatás lezajlik.

A bányászok hazatérése után a riporter Bukarest utcáin állította meg a járókelőket, és kérdezte meg tőlük: mi a véleményük a legújabb bányászakcióról. Az egész riportot az irónia hangulata lengte be. Ez több elemből tevődött össze: egyes válaszolók gunyoros hangvételéből („ezek megszokták, hogyha bármi adódik, rögtön ideszaladnak”), mások kérdéshívító szabadkozásából („ajaj, drágám, én egy bányászt sem láttam”), s egy utcai árus kivétele-

sen bambára sikerült arckifejezéséből, amikor szóltanul dőlt bele a kamerába, egyszerűen nem tudva, hogy mit is mondjon. A műsor készítői a nem-választ is benne hagyták a filmben, mint aminek a maga helyén nagyon is megvan a jelentése. Kimondottan senki sem szidta, de nem is dicsérte a bányászokat, s ezt a laza, ugyanakkor gunyoros állásfoglalást meg is engedhették maguknak,

mert a riporter nem sokat faggatta őket, nem irányított semerre kérdéseivel. Az irónia, amellyel kérdező és válaszoló egyaránt viszonyult a témához, felerősödött a közéletben mutatott arckifejezések, gesztusok által, s a megfelelő pillanatokban alkalmazott vágásokkal, amelyek egy-egy frappáns mozzanatot hangsúlyoztak ki. Mindezzel pedig az összeállítás a jelenség többértelműségét, az egyértelmű viszonyulás lehetetlenségét igyekezett kiemelni.

A következő esemény, a kormányalakítás ismét Bukarest utcáira hív-

ta a riportert. A kérdések most már komolyan, de semleges hangnemben fogalmazódtak meg: mi a véleménye az új kormányról, mit vár tőle. A nézőnek mégis az lehetett az érzése, hogy egy ilyen sebészen feltett kérdés (hisz az új kormány épp csak, hogy megalakult) nem elsősorban a véleményeket kutatja, hanem a hangulatot méri fel. Az összkép valóban inkább hangulatkép volt: a már sokszor rászédettek óvatos tartózkodása, akik nem hamarkodják el a véleménynyilvánítást. Ezt a képet még azok sem tudták másképp fordítani, akik úgy nyilatkoztak, hogy biztatónan komoly embernek látiák az új miniszterelnököt. A legbizakodóbbak is csak addig mentek el, hogy jó munkát kívántak az új kormány-
nak. A riporter itt sem faggatott senkit, a film készítői láthatóan óvakodtak attól, hogy bármilyen határozott jelleget adjanak a riportnak.

Nem úgy a következő „országos” eseményről: a székely autonómiáról vezetett közvéleménykutatás. Nemcsak jellemző, és az egész műsort meghatározó volt a kérdezősködés helyszíne. Ezúttal nem Bukarest, hanem Marosvásárhelyi utcái. Ez a szomatizált hely minden nézőből előhívta a megfelelő asszociációkat. Ha a szerkesztőknek ez volt a szándékuk, sikerült is nekik: erre mindenki alapvetően a felelet s elnye kialakult a véleménye a kérdéssel kapcsolatban. Míg mielőtt maradt a kérdések és a válaszok elhangzóhatalma, az első interjúalanyok feltett kérdésektől fogva már világos volt, hogy itt nem az az eset áll fenn, mi-

megkérdezzük az utca emberének véleményét. Hanem megalkotjuk, építjük a problémát ezzel a beszélgetéssel is, s megalkotjuk magát a véleményt is, de még csak nem is elsősorban az interjúalanyét, hanem a nézőét. A riporter hangja súlyosan, aggódóan komoly. Itt már faggatózik. Aki megkerüli a kérdést, vagy csak óvatosan közeledik hozzá, azt újabb és újabb, keményebb és keményebb kérdésekkel bombázza: mi a véleménye, miért ez a véleménye, nem találja-e úgy, hogy... és mit szólna ahhoz, ha... stb. S ha a megkérdeztettek akcentusa nem elég bizonyíték arra, hogy ki is az illető, akkor elmegy a riporter tapintatlanság csúcsáig — ne feledjük, az utca névtelen emberéről van szó —, és megkérdezi a válaszoló nevét. Az interjúalany olyan helyzetbe kényszerítődött bele, hogy most nem válthat át nyeglébe vagy durvába egyszerűen visszautasítva a választ. Szemmel láthatóan megdöbbenve és keserűen nagyot nyelve — megmondja. Ebben a pillanatnyi habozásban az is látszik, hogy megértette, mire is megy ki a játék, milyen helyzetbe is csalták bele ártatlan utcai közvéleménykutatás ürügyén. A néző is nyelhet evet, keserűen vagy diadalmasan. Attól függ, hogy őt mennyire sikerült átéteni. Ő megengedheti magának, hogy válasszon, keserű legyen-e vagy diadalmas: az egész jelenet távol játszódik tőle, a képernyő biztos keretében, s így még véletlenül sem történhet meg, hogy a riporter az ő orra alá dugja a mikrofont.

BODÓ JULIANNA

HITEL (Független irodalmi, társadalmi, kritikai lap. Budapest, 20-as szám) Hány fejú sárkány alszik velünk? cím alatt olvashatjuk azt az interjút, amelyet **Sütő András** adott **Tófalvi Zsólinak** a Magyar Televízióban 1991. szeptember 8-án. Ebből idézünk.

„Ahhoz, hogy a személyem ellen indított támadásokat jobban megértsük, egy röpké pillantást kell vetni azok hátterére. Már az RMDSZ második kongresszusán lehetett tapasztalni, hogy közéletünkben mind győrabban mutatkoznak a magyarországi pártviszályok: kisugárzásai, azok a törekvések, amelyek idáig hatnak, s amelyek az ottani népi-urbánus viták analógiájaként itt is hasonló ellentéteket teremtenek. Valójában az RMDSZ második kongresszusán elhangzottakból már arra lehetett következtetni, hogy mesterelegesen szítanak, nálunk is konfliktusokat, többek között a liberális és nemzeti eszméjében. Holott ezek a mi mindennapi társadalmi életünkben semmiképpen sincsenek meg olyan mértékben, mint Magyarországon. Mert teljesen eltűnt világ ez a miénk, a sajátosan kisebbségi lét minden jellemzőivel együtt. Nem lehet egy lap alá venni az erdélyi magyar és a magyarországi magyar valóságot, és nem lehet ottani politikai törekvéseket egyszerűen lemaszolni itt folytatni!”

A mi adott, konkrét történelmi helyzetünkben kell kiindulnunk, s az itteni valóságnak megfelelően kell meghatároznunk a politikai célkitűzéseinket, s megválogatnunk eszközeinket is.”

22 (42-es szám) Veszélyben a sajtó! cím alatt két egész oldalon fájdalmasan időszerű vallomásokat olvashatunk megszűnt vagy éppen haldokló lapok szerkesztőinek tollából.

● **Radu Călin Cristea:** Az **AMFITEATRUL** két és fél évtizeddel ezelőtt jelent meg bukaresti egyetemi hallgatók kezdeményezésére. Munkatársai első nemzedékének soraiban olyan nevek szerepeltek, mint Ana Blandiana, Constanta Buzea, Marin Sorescu, Ioan Alexandru, Ion Băiesu stb., ezt követte a váltás Radu G. Teposuval, Ioan Buducával és R. C. Cristeával. Az 1990-es évet még 80 ezer lej hasznárral zárták, de ettől kezdődően hiába maradt ugyanaz a munkaközösség, ugyanaz a színvonal, a példányszám zuhanni kezdett. Először a sajtóterjesztő vállalat kezdte szabotálni a szókimondó diáklapot, aztán már a magánterjesztők is kezdtek háttal fordítani, mert a **kulturális hetilap** felírat a fejleccen elijesztette őket. A közben privatizált szerkesztőség látta, hogy a terjesztés gondjain nem lehet segíteni, ezért úgy határozott, hogy 1991. januárjától felfüggeszti a lap megjelenését, és előkészíti negyedévenkénti kiadását 120 oldalra. A terv terv maradt, az Amfiteatrul nem tudott lépést tartani a rohamosan növekvő nyomdai és papírárrakkal. Egy kulturális lap fenntartásához pénzre van szükség, nálunk pedig még nincsenek olyan alapítványok, mecénások, és nincs senki, akinek a kulturális lapok válsága álmatlanságot okozna; nincs támogatás, nincs kiút. Lehet, hogy a kultúra iránti mai kereslethez viszonyítva még mindig túl sok az ilyen profilú sajtótermék. Ideális az volna, hogy előbb milliomosokká váljunk és csak azután tegyük fel a kérdést: miért nem jelenik meg az Amfiteatrul?

● **Elena Stefoi:** A **CONTRAPUNCT** rögtön Ceausescu bukása után jelent meg az Irószövetség kiadásában. Az első szám 1990. januárjában került ki a nyomdából, és csakhamar kényelmetlen igazságokat kezdett kimondani, ezért a terjesztő egyre sürűbben górdított tkadályokat az útjába. Két hónapja eltűnt a bukaresti árusok asztaláról, vidéken nem jut el az

előfizetőkhöz sem. A rádió és a televízió csak azokat a lapokat reklámozza ingyen, amelyek kedvező színben tüntetik fel a mai román vilóságot. A Rodipet állami terjesztő végül is úgy döntött, hogy csak 6000 példányt vállal (a kezdeti 35 ezer helyett), az Irószövetség pedig úgy határozott, hogy ezután csak havonta kétszer jelenjen meg. „Fogalmam sincs, mit határoztak úgyintben a SRI, az Újságíróegyesület, a Román Nemzeti Egységpárt és ennek fiókjai; elég nekünk a minisztériumoktól és pártoktól finanszírozott »függetlenek« elégedett mosolya, amellyel tudunkra adják, hogy már nincs sok hátra és elmerülünk.”

● **Mihnea Măruță:** A kolozsvári egyetemi hallgatók **NU** című hetilapja 1990. február 9-én jelent meg. „Az igazság mindig zavart valakit fel. És mivel ez a fent nem tud lerombolni szellemileg, megpróbálja anyagilag. Például úgy, hogy 20—25-szeresére növeli a papír árát. És ha ez se elég, miért ne próbálkozzunk a nyomdai költségek növelésével?... Hogyan magyarázhatjuk máséint, hogy lapunknak, amely 1990 őszén és telén elérte a százezres példányszámot, 1991 áprilisában meg kellett szakítania sorozatát? Hogy egy év leforgása alatt 52

kesztőség kéri a példányszám növelését, a megyei postahivatalok ezt megtagadják.

● **Emmerich Reichrath:** a **NEUER WEG** iránt sok külföldi vendég érdeklődik, de nem tudják, hol lehet megvásárolni. A szerkesztőség közbenjárt bukaresti és vidéki szállodák vezetőségénél, hogy árusítsák a lapot, de a tervet nem sikerült kivitelezni. Sajnos, a váratlan lapáradat megbénította a terjesztőt, mely nem volt felkészülve ilyen robbanásra. „De egy országban, ahol semmi sem működik rendesen, miért lenne kivétel éppen a sajtóterjesztő?” — zárja válaszát a Neuer Weg főszerkesztője.

KÖNYVVILÁG (Budapest, 10-es szám) Zöld Ferenc, a budapesti Akadémiai Kiadó igazgatója nyilatkozik az intézmény terveiről. Rövidesen megjelenik a Magyar Larousse Enciklopédia első kötete (1300 oldal, 2500 forint), a további két kötet 1993-ig kerül ki a nyomdából. Decemberre piacra kerül a Világirodalmi Lexikon 12. kötete, három év alatt befejezik az egész sorozatot. A télen napvilágot lát a repülés lexikona, 1993-ra készül el a Magyar Életrajzi Lexikon negyedik kötete. Akadovza bár, de munkában az Új Magyar Irodalmi Lexikon, 1994-re várható a megjelenése. A szerkesztők asztalán továbbá a Színházművészeti Lexikon, a Filmlexikon és a Környezetvédelmi Lexikon. A Nagylexikon első két kötete talán 1993-ban megjelenik, és 2000 körül polcokon áll majd mind a 18 kötet. Ernel jóval közelebbi terv — 1992-re — a Kénes Diáklexikon és a Magyar Értelmező Szótár utánnomása.

RÖVIDEN

Üzenet (az Erdélyi Református Egyházkerület gyülekezeti lapja, 18-as szám): Ricci József bemutatja a hatszáz éves magyarlónai református templomot, Vita Zsigmond Olosz Lajosra emlékezik a költő születésének 100. évfordulóján, Balogh Béla fölíváolja az egy évvel ezelőtt svájci egyházi segélyből létesített kolozsvári Misztótfalusi nyomda tevékenységét. A műhely legfőbb hivatása, hogy az általamosítással kisajátított református nyomdák munkáját a korszerű technika módszereivel folytassa. Itt készült a Református Szemle, az Üzenet, valamint a havi megjelenésű Igehirdető. ● **A Flacára** 43-as száma a lap beindulásának 80. évfordulóját ünnepli. ● **Az aradi Jelen** és a **Békés Megyei Hirlap** közös kiadásában az aradi tizenhárom vitanú emlékének szentelt melléklet jelent meg. ● **A Jelenkor** 10-es száma Balla Zsófia három versét, az **Új Írás** októberi száma Bálint Tibor Jaj annak az országnak, haragom botjának című elbeszélését közli. Ez utóbbi lapszámban Zilahy Lajos 1923—1940 között írott leveleiből olvashatunk válogatást. ● **Múzsza** (a marosvásárhelyi Népújság melléklete, 28-as szám): Illyés Kinga földézi kéthónapos ausztráliai és újzélandi turnéjának eseményeit, élményeit; a művésznő november 9-én Budapesten veszi át a Magyar Művészetért díjat. Ugyanez a lapszám beszámol Zolcsák Sándor marosvásárhelyi festőművész budapesti kiállításáról. ● Október 21-én új satirikus hetilap indult **Academia Cațavencu** címmel. Szerkesztői Sorin Vulpe főszerkesztővel az élen testületileg kiváltak a régi Cațavencuból és Mircea Dinescu igazgatása alatt a Rodan kft keretében létesítették új kiadványukat. Az új ellenzéki lap elejétől végig a korrupció, a szolgalelkűség, a sovinizmus, az ultranacionalizmus, a balkánj viszonyok kérlelhetetlen satírája.

BARABÁS ISTVÁN

LAPSZEMLE

száma helyett csak 45 jelent meg? ... Négy hónapi várakozás után, augusztus 18-án újra megjelentünk. Mennyire futja ezután? Az olvasótól függ.”

● **Remus Andrei Ion:** Az **OPINIA STUDENTEASCĂ** Iași-ban jelent meg, de szókimondásának köszönhetően országszerte nagy népszerűségnek örvendett. 1990 nyarán kft-vé alakult át, de a város Front-vezetősége nem nézte jó szemmel egy ilyen ellenzéki lap ténykedését. Heteken át nem juthatott el még iași-i olvasóihoz sem, néha lehetővé tették árusítását, de csak az egyetem környékén. Ez év júliusában jelent meg az utolsó száma 30 ezer példányban, ami túl kevés ahhoz, hogy kifizetődő legyen, azóta a szerkesztőség várja, hátha kerül egy szponzor és legalább ez az egy diáklap újra megjelenik.

● **Kiss Zsuzsa:** a **ROMÁNIAI MAGYAR SZÓ** száma mára jelentős erkölcsi és anyagi veszteséget okozott az a rendelkezés, hogy hét végén szombatvasárnapi összevont szám jelenjék meg, mert ez gyakorlatilag háromnapos kiesést jelent az olvasó számára, aki legjobb esetben kedden jut hozzá. Az előfizetések határidejét havonta változtatják, olykor az összeg is módosul. A sajtóterjesztő vállalat jegyzéket állított össze a szerinte veszteséges kiadványokról, amelyeket nem vállal tovább, ezen a magyar sajtótermékek 70 százalékra szerepel. Több megyéből (Szilágy, Fehér) az előfizetők panaszoziák, hogy nem kapják meg a lapot, miközben ugyaninnen remítendaként érkeznek vissza tele zsákok. A szerkesztőséget senki sem tájékoztatja még évharmadonként sem, hány példány marad eladatlan. A ryolcoidalas Ftrométer, a heti rádió- és tévéprogramokkal csütörtökön jelenik meg, de legjobb esetben csak kedden vagy még később jut el az olvasóhoz. A terjesztő önkényesen állapítja meg a szabadárúsítást, soha nem mérte fel az igényeket, ha pedig a szer-

A változások következményei

Interjú KÉRI LÁSZLÓ budapesti politológussal (2.)

— Mintegy másfél évvel az 1989 áprilisi választások után, milyen korábban felállított hipotéziseitek igazolódtak és melyek nem? Mi „jött be” és mi nem?

— Lényegében minden megváltozott. Amire a Kis János írta Társadalmi szerződés, és főleg a Bihari Mihály-féle Reform és demokrácia épített, az egy osztott hatalomváltást jósolt-tervezett, ami önkormányzatos útján megy majd végbe. Senki sem gondolta, még a mai SZDSZ szellemi elődei sem, hogy egy-két év alatt összeomlik a rendszer. Inkább úgy látták, hogy állandó nyomás alá helyezve rá lehet kényszeríteni az uralkodó pártot a versenytársak elfogadására és a hatalom megosztására. Sokkal inkább arra gondoltak — ami végül Lengyelországban megvalósult —, hogy kialakulják a hatalom megosztást. Szerintem ez volt az eredeti forgatókönyv: lépésről lépésre rávenni a rendszert az alkotmányos normákra, a többpártrendszerre majd a szabad választásokra, közben pedig mindenki úgy gondolta, az ellenzék gyenge lesz ahhoz, hogy magához ragadja a hatalmat. Csupán ellenzéki szerepre készült. Meg kell nézni az 1989 nyarán kialakított konstrukciót, amit szeptember 18-án szentesítettek: gyenge kormányt, gyenge köztársasági elnöki hátsóházi erős parlamenti kisebbségi pozíciót irányoz elő. Igen, mert álmunkban sem gondoltak arra, hogy többre van esély, mint bekerülni valahogy a parlamentbe. Azt hitték, hogy a legjobb esetben is a reformkommunistáké lesz a hatalom. Ezért mindenki a másik felet akarta gyengíteni. A másik oldalon, a Pozsgay vezette részben is ott motoszkált: nem lehet tudni, mi lesz, ha ezek nyernek, jobb, ha gyenge a miniszterelnöki pozíció, az elnöki pozíció. Tehát kölcsönösen legyengítettek valamennyi közjogi szituációt, a tárgyalások során, mert titokban mindenki ebben volt érdekelt. 1989. szeptember 18-a után olyan abszurd volt a helyzet, hogy sűrűn korrigálni kellett, mert az ország kormányozhatatlanná vált volna. Emlékezni kell az MDF—SZDSZ paktumra a választások után. Tehát ezt csak azért mondom, mert eredetileg mást gondoltak az emberek még akkor is, amikor tárgyalászatlanul ültek, s mást gondoltak, amikor fölálltak. Közben történt néhány dolog. Június 16-án Nagy Imre temetése megmutatta a valós társadalmi erőviszonyokat. Az uralkodó párt felelős képviselőit még májusban sem lehetett meggyőzni, hogy itt százszázalékosan gyűlnek össze. Azt hitték, hogy megint csak egy ellenzéki csetepaté lesz. A másik sorsdöntő mozzanat, amit már nem emlegetnek, az öt előválasztás volt. A visszahívások miatt megüresedett helyekre mind ellenzéki jelöltek kerültek az MSZMP jelöltjeivel szembe. Ez pontosan akkor történt, amikor augusztusban megfeneklettek a tárgyalások. Az eredmények olyan lökést adtak, hogy az MSZMP is föllépett: meg kell egyeznie, mert különben kimarad mindenféle hatalomból. Vagyis amíg a kezeskötél mellett alkudoztak, a nép már eldöntötte a dolgokat. Nagy Imre temetése és a nyári választások mellett sokat nyomott a latban a német menekültáradat „elengedése”. A határ megnyitásával a magyar kormány elindította a kelet-európai lavinát is. Ennek ellenére 1989. szeptember 18-án, amikor aláírták az egyezményt, még senki nem gondolta — szerintem sem az ellenzék, sem az MSZMP —, hogy a következő két-három hónapban összeomlik az egész kelet-európai struktúra. Ha ezt akkor előre látják, nyilván egészen más szabályokban egyeznek meg. Az MSZMP a kialakított pozíciót is elvesztette ebben a későbbi három hónapban, mert az egész kelet-európai

összeomlás mindenféle baloldali, szocialista alternatívát eleve kizárt az 1989 októbertől 1990 tavaszáig tartó folyamatokban. Ezért aztán a Pozsgay-szárny vagy a Németh-kormány hiába próbálta volna azt mondani, hogy a többihez képest tisztességgel mindent megtett a békés hatalomváltásért. 1989 után ez már nem érdekelt senkit. Oly mértékben euforizálódott a kelet-európai hangulat, oly mértékben ömlött végig a heves antikommunista hullám mindenütt, az Égei-tengertől a Balti-tengerig, hogy már senkit nem érdekelt

- A hatalom megosztásának problematikája
- Az új intézményrendszer korrekciója
- Új szemléletmód szükségessége
- Létrejön valami, amit módosítani kell

a reformszárny politikai tisztessége. Nem volt érdekes. Az eredeti elképzelésekhez képest ezért változott meg minden. Az Ellenzéki Kerekasztal munkálatainak megkezdése után egy évvel — amikor már nem lehetett ráismerni a világra — sor kerül a választásokra.

— Ami ezután történt, az elemzésed témája.

— A három legfontosabb következtetésem közül az első az, hogy a létrejött intézményi rendszer elég labilis, törékeny. Nagyon sok benne a konfliktuspár: kormány kontra parlament, pártok kontra kormány, kormány kontra alkotmánybíróság, kormány kontra köztársasági elnök stb. Mindez abból adódik, hogy ennyi idő alatt nem lehetett világosan elkülöníteni az egyes hatalmi tényezők valóságos kompetenciaterületét, ezért ha bárhol konfliktus keletkezik, s bekerül a politikai erőterembe, egyszerre több szereplő is illetékesnek érzi magát, s állandóan hisztérikusan reagálnak, ha egy másik tényező is hallatja véleményét. Nem nagyon fogják fel, hogy a hatalom megosztására épülő politikai rendszer nemcsak az egyensúlyelv működtetését jelenti, hanem a kölcsönös korrekciós mechanizmus szükségességét is. Ezt még nehezen viselik el. A hatalommegosztás jelenlegi rendjében mindenki a konfliktusok élezésében jeleskedik, a kompromisszum keresésében egyelőre kevésbé. Itt bármilyen konfliktus megkeresi a maga gazdáját, aki majd képviseli. S ettől kezdve reménytelen a dolog, mert csak politikailag tudja képviselni, amivel azonnal kiváltja valaki haragját. Ezen sok módon lehet segíteni, például politikai kultúra-tréningekkel s még sok mindennel, de az az alapvetően világos, hogy a kialakult intézményrendszer nem lesz hosszú távú, egyfajta ideiglenességet tükröz. A helyzet orvoslására új alkotmányt hozni nem lehet. Ahhoz újra kellene gondolni, hogy mi a parlamenti kompetencia, mi a kormányé, mi az alkotmánybíróságé, mi a köztársasági elnöké stb., mert ez a sebezhetőség arra utal, hogy a véletlen nyomása alatt csak egy tákolmány jöhetett létre. De én ezt nem tartom bajnak, mint ahogy azt sem hittem, hogy ideális állapot alakul ki. Az lenne a baj, ha mindebből nem tanulnának.

— De akinek kedvez a jelenlegi helyzet, az nem fog tanulni, okulni belőle.

— Persze, s pillanatnyilag a kormány számára ez a legkedvezőbb helyzet,

mert az ő tevékenysége a legparttalanabb, s ötvennyolc százalékos parlamenti többségével mindent megszavaztathat. Én ezt a koalíció szempontjából is veszélyesnek tartom, mert lustít. Leszoktat arról, hogy egyéb politikai eszközökkel fogadtassa el véleményét. A másik konklúzióm: 1989-ben szándékosan félretolták a gazdasági átmenet problémáit. A baj az, hogy a létrejött új kormány is félretolta a gazdasági problémákat egészen a költségvetési vitáig, állandóan csak politikával foglalkozott. Pedig ez nem volt egy olyan jól működő gazdaság, hogy kibírja a stratégiai problémák egy-két éves elhanyagolását. Most, 1991 őszére a parlament nyakába szakadt huzsonkét, alapvető gazdasági viszonyokat érintő jogszabály, törvény meghozatala, s nem tudom, miként fogja

megoldani. Tehát a gazdaság a politika árnyékában tovább erodálódott. Nem sikerült kialakítani azokat a világos víziókat, hogy tehát miként lehet talpraállítani a gazdaságot. Tanulsága az eltelt, elemzett időszaknak, hogy a politika főszereplői túlonúl el voltak foglalva önmagukkal, hogy esetleg sokkal fontosabb kérdéseket oldjanak meg. Márpedig, a lakosság számára az infláció a gond, s hiába győzködik az országot, hogy ez az infláció nem nagy és stagnál, mert az emberek azért tudják, mi a különbség a tavalyi huszonegy és a mostani harminchat százalékos között. S nemcsak az infláció, hanem a tulajdonviszonyok megoldatlansága, a nagyvállalatok összeomlása következtében adódó több százszázalékos munkanélküliség terhe, szóval rengeteg olyan alapvető működési probléma mutatkozik, amelyekre már kellett volna válaszolni. Tehát az a másik tanulsága ennek a másfél évnek, hogy ha a politikai élet főszereplőit túlonúl magukra hagyják, nincs kényszermechanizmus, azok hajlamosak egymást olyan mértékben lefoglalni az általuk gerjesztett hisztériákkal, hogy a sokkal fontosabb dolgokra már nem is marad politikai energia. A harmadik és számomra a legfontosabb tanulsága ennek a másfél évnek — s ez nemcsak magyar probléma —: úgy látom, az új politikai elitet nem nagyon érdek, hogy sokkal mélyebb változások zajlanak ebben a régióban, mint amilyenre ők gondoltak. Nem csak arról van szó, hogy megbuktak a kommunisták, és kész. Majd új rendszerek lesznek. Miről van szó? Most, hogy több szovjet tagköztársaság önállóvá vált, az elitek még nem mérték fel, hogy hónapokon belül szembe kell nézniük az ukrán—litván, a belorusz—ukrán, a belorusz—litván stb. határvitákkal. Badarság azt hinni, hogy ezek a viták megállnak a Szovjetunió határainál. S hiába vannak az egyezmények, mert tulajdonképpen az egész versailles-i békerendszer összeomlása elé nézünk. S ez nemcsak a rendszer összeomlását jelenti, hanem az 1878-as berlini kongresszuson kialakított rendszerét is, sőt az 1815-ös bécsi kongresszusét is. Amit mi a következő hónapokban megélünk, de egy éven belül biztosan, az hogy Finnországtól délre, Dániától és Ausztriától keletre az egész térség, kivétel nélkül minden ország belebonyolódik abba, hogy megkérdőjeleződik az 1815-ös bécsi kongresszus óta gyakorolt rendszert, amelyben — mint ismeretes — a nagyhatalmak jó pontok és rossz pontok alapján húzták meg a határokat.

S a népek nincsenek fölkészülve arra, hogy ilyen helyzetben mit kell tenni. Sőt, az értelmiség egy része sincs fölkészülve: azt hiszi, hogy elegendő, ha a saját nemzetét mellőngetve védelmezi. Ezzel nem oldódik meg semmi. Mindenki a másik foglya. Itt nem lesznek nyertesek és vesztesek. Azért mondtam, hogy ez a legfontosabb következtetés, mert úgy látom: a magyar értelmiség, a politikailag magyar értelmiség nem készült föl egy ilyen probléma befogadására, átlátására. Itt nem egyszerűen arról van szó, hogy ennek az értelmiségnek a gondolkodása a határon túli magyarság problematikájáig terjed (mert eddig talán eljutottak), de azt már nem látják át, hogy mennyivel nagyobb horderejű dolog az egész régió politikai stabilitásának pillanatok alatti kérdésessé válása, és senki nem mondhatja meg, miféle stabilitás-keretekben kell majd gondolkodni. Laza államszövetségekben? Több országot összefogó koordinációs szervekben, mint ez a cseh—lengyel—magyar törekvés? Vagy amilyen a Hexagon-nál? Vagy mi lesz a Varsói Szerződés vagy a KGST helyén: csak gazdasági vagy csak politikai együttműködés? Csupa talány. Oda akarok kilyukadni, hogy mindez nincs messze. Tehát, ha végiggondoljuk: mintegy harminc népet érintő vitáról van szó, s ha jól számoltam, mintegy 280 millió ember életét érintő fejleményre kell számítani. S én nem látom felkészülve a politikai struktúrákat ennek a problematikának az átlátására és a pozitív víziók megajzolására. Legrosszabb esetben ebből törzsi háborúk tömege lehet. Itt most már a korábbinál egészen más szemléletet kell kidolgozni. Az 1815-ös bécsi kongresszuson meghonosodott nagyhatalmi logika már nem megy. Arra lenne szükség, hogy az érintett népek legalább olyan egyenrangú tényezői legyenek a döntésnek, mint a nagyhatalmak. Mert itt nagyhatalmi vákuum van. A németeket vissza tudják fogni az angolok meg a franciák, mert ehhez még elég erősek (de, hogy ők domináljanak, ahhoz már nem). Az oroszok kivonultak, az amerikaiak mindig is távol voltak. Itt tehát olyan a helyzet, hogy minden elképzelhető.

A végső tanulság számomra az, hogy belül is törékeny, ami létrejött — de elemezhető, javítható, tehát nem tragikus. Az történt, ami várható volt: létrejön valami, amit aztán majd módosítani kell. Am a körülvevő regionális erőterét jósolhatatlan. Tehát föl kell készülni mindenre. Észre kell venni, milyen leszűkítő, ha csak a határon túli magyarságra figyel az itteni elit s a többi népre nem. Észre kell venni, hogy a román értelmiség ugyanabban a cipőben jár, mint a cseh vagy a szlovák, a magyar vagy a szerb és így tovább.

— Tehát a csapdából csak együttműködve szabadulhatunk?

— Igen, ez a természetes következtetés.

— S az is világos, hogy Nyugat válságkezelő segítsége — lásd a jugoszláv példát — koncepciótlan, gyenge.

— Világos, ezt ők is beismerték. S van még valami. A moszkvai puccs előtt még nem vált ilyen közelivé az az egész régiót átfogó válság. Az augusztusban történtek azonban már a közeljövőben átláthatóvá teszik ezeket a dolgokat.

ROSTAS ZOLTÁN

Az egészségügy betegségei 2.

Mivel előző cikkünkben sok szó esett az orvosstrájkokról, úgy véljük, tájékoztatnunk kell olvasóinkat a fejleményekről is. Mint ismeretes, annak idején három hónapról függesztették fel az orvosok általános sztrájkját, nemrég, október 17-én járt le ez a terminus. A kormányválság, illetve az új kormány beiktatása miatt az Orvosok Szabad Szakszervezeteinek Szövetsége úgy döntött, hogy elhatalasítja a teljes munkabeszünetet. A szövetség szenátusának közleménye arra is rámutat, hogy a sztrájk nem érte el a célját, követeléseik java részét nem teljesítették. Többek között az ígért 12,9 milliárd lej helyett, mindössze 2,6 milliárd lejt kapott az államkasszából, pótlólagosan, a minisztérium a gyógyszerhiány és az egészségügy más égető gondja enyhítésére. (Ezek után már csak remélni lehet, hogy a Stolojan-kormány betartja a szavát, és a miniszterelnök székfoglaló beszédében említett 150 millió dolláros gyorssegély valójában eljut a rendeltetési helyére — az egészségügyi hálózathoz.)

Továbbá elakadt a Pénzügyminisztérium ötvenötödében a dohányárura és az alkohol tartalmú italokra kiszabandó „egészségvédelmi illeték” is, amelyek tetemes összegét közvetlenül a gyógyítás céljaira fordították volna, hogyha a már említett minisztérium nem

gördít akadályokat. De gördített, mert... „az egészségre ártalmas áru” forgalmazása sokat hoz a konyhára, és ezen osztozni nem igen akar senki. És végül, a legutóbbi intézkedések: csökkentették az orvosok jövedelmét, és „olcsóbb” lett az éjszakai ügyelet is. Ez már önmagában indokoltá tehetné a sztrájk újrafelvételét — jelzi a szövetség szenátusának közleménye, amely azt is hangsúlyozza: reméli, az új kormány felülvizsgálja a jövő évi költségvetés tervezetét, és az egészségügy valós anyagi helyzetének ismeretében tarthatatlannak minősíti, hogy a Pénzügyminisztérium 72 milliárd lejt irányozott elő ennek a szektornak, hiszen a legserényebb számítások szerint is 120 milliárd lejt van szüksége 1992-ben.

Az Orvosok Szabad Szakszervezeteinek Szövetsége tehát elhatalasította a sztrájkot, és a tárgyalások újrafelvételét indítványozza a kormánynak. Ha ezek nem járnak sikerrel, nem kizárt a részleges vagy általános munkabeszünet az egészségügyben.

Ez nyilván senki által nem kívánt, végső megoldás lehet. A jobbító szándékú dialógus a lényeg, ennek jegyében folytatjuk mi is cikksorozatunkat, tesszük közzé a társadalmi bajokra érzékeny orvosok gondolatait.

Elhanyagolt körzetek

Ivan Illich, az orvos és filozófus, 1976-ban, amikor *A gyógyítás határai* című könyvében azt állította, hogy az egészségügyi kiadások zömét olyan diagnosztikai és gyógyító eljárások emésztik föl, amelyek hatékonysága a legjobb esetben megkérdőjelezhető — valósággal sokkolta az orvosi közvéleményt. Az azóta eltelt másfél évtizedben újabb összefüggésekre is fény derült, de változatlan maradt a kérdés: mire figyelmeztetnek leginkább, hogyan építsék föl, hogy hatékonyan és jól működjön az emberek egészségvédelmére létrehozott szakrendszer?

Mostani beszélgetőpartnereink — dr. Nemes Tibor, a sepsiszentgyörgyi 1-es számú városi körzeti orvosa és Antal Álmos, eddig a nagyborosnyói falusi körzetben dolgozó, most a marosvásárhelyi egyetemen szakorvosi tanulmányait végző orvos — egybehangzó véleménye, hogy mindenekelőtt alapszinten kell kiépíteni a piramist, vagyis az alapellátást kell fejleszteni.

Nálunk elhanyagoltak és elvesztették szerepüket a körzetek. A svédéknél például az esetek 75 százalékát megoldják alapszinten, a körorvos nem küldi tovább a beteget, hanem teljes felelősséggel diagnosztizál és gyógyít — mondja Antal Álmos, és hozzáfűzi: — Ez a betegforgalom-irányítás vagy diszpécser-szerep, ami nálunk az alapellátásban kialakult, egyrészt a kórház, és betegségszociális gyógyítás következménye, másrészt a körorvosok társadalmi rangjának leépülése és — tisztelet a kivételnek — szakmai igénytelenségük velejárája is. A svédre visszatérve: ott azt tapasztaltam, hogy a kezelőorvos a tovább küldött betegért — az esetek 25 százalékáért is — felelősséget vállal. Naprakész információi vannak a szakorvosokról, a klinikák szolgáltatásairól, pontosan tudja, miért, hova küldje kivizsgálásra azt, akit nem tud meggyógyítani. És természetesen követi a sorsát a felépülésig. Ahol jó az alapellátás, ott senki nem akar megszabadulni a páciensétől, nem „nyomja” a járóbeteg-el-látók folyosóira, nem „dugja” kórházi

ágyba, aztán nem „költözteti” egyik osztályról a másikra, már csak azért sem, mert ez rengeteg pénzbe kerül. Az egészségügynek is, a betegnek is. A medicina kórházcentrikussága nemcsak drágítja, de bürokratikus is teszi a gyógyítást — ez egy olyan tény, aminek felismerésével nálunk is sok időt és pénzt takaríthatnánk meg. Az alapszintű ellátás reformja során megteremténénk a házi vagy családi orvos — igen, „a magányos orvos” — intézményét, de addig is lényegesen javítani kellene a körorvosi munka feltételeit, az iránta megszabott követelményrendszeren, növelni kellene szerepét, rangját, felelősségét, és természetesen — a jövedelmén is meglátszó — megbecsülését. Az orvostársadalomnak igenis el kell viselnie azt az esetleges helyzetet, hogy a piramis alapjainál lévőket többet keresnek, mint azok akik a csúcson vannak. Lehet, hogy ez kezdetben szokatlan lesz és feszültségeket okoz, de végül is az a lényeg, hogy az orvoslás hatékonyabbá váljék.

Nos, ilyen „veszély”, egyelőre, sajnos, nem fenyeget — veszi át a szót Nemes Tibor —, a legutóbbi intézkedések éppen ellenkező irányba hatnak. Itt van például az árkedvezményes gyógyszerekkel kapcsolatos bürokrácia. Egyrészt a védőhálóból éppen a rászorulókat, a legszegényebb kategória esett ki, másrészt a körorvos egyebet sem csinál, mint dupla példányban írogatja és átirogatja a recepteket, azokét is, akik a kórházakból jönnek, hogy érvényt szerezzen ennek az intézkedésnek. Amellett, hogy megalázó és lekezelő ránk nézve ez a szerep, humánus szempontból is dilemmákat okoz: éppen azok nem vagyunk képesek segíteni, akikről tudjuk, hogy nincs miből megvásárolniuk a számukra felírt gyógyszereket. A megoldás az volna, hogy a gyógyszerigenység mellett ne csak az alkalmazottak és a nyugdíjasok, hanem a rászorulókat mindegyike kapjon költségkedvezményt is.

Mire kell az orvosirnok?

— Közmondásossá vált az orvos munkájának elbürokratizálódása — véli Antal Álmos —; nyilván szükséges az úgynevezett adatbank, de addig is, amíg

nálunk ez számítógépre kerül, orvosirnok munkába állításával mentesíteni lehetne a gyógyítást a papírmunkától. A kórházi osztályon vagy területi körzetben jócskán kitöltene egy érettségizett és szaktanfolyamot végzett tisztviselő munkaidejét az, amit most az orvos írogat, csak úgy mellékesen, ahelyett, hogy a vizsgálati időben a teljes figyelmét a betegnek szentelné. Az orvos diktafonba mondaná, miként műtött vagy mit állapított meg a vizsgálat során, az orvosirnok pedig legépelel, bejegyzi a kartonra stb. a tényeket — ez áthidaló megoldásnak nem volna rossz. Csak hogy éppen az egészségügy az, ahol nem akarják duzzasztani a személyzeti létszámot, a rosszul értelmezett spórolás miatt is olyan az orvosi ellátás, amilyen.

— Tapasztalataik szerint hogyan itéli meg a közvélemény a körorvos munkáját?

Antal Álmos: — Szerintem az áldatlan egészségügyi politika lejáratta ezt a hivatást. Aztán az orvosok anyagi kiszolgáltatottsága, méltánytalan fizetése, no meg egyesek pénzhajhászása és az ebből fakadó anomáliák — a megvásárolható betegszabadság, gyermekgondozási táppénz stb. — csak tetézik ezt. Innen már egyenes út vezet ahhoz, hogy például egy benzinkutas vagy egy zöldséges lenézze a doktor urat, és amikor igazán bajba jut, már nem is bízza rá magát: nagyobb hírű, „drágább” orvost keres. Drámai ez a bizalomválság, melynek kialakulásához megannyi objektív és szubjektív tényező hozzájárult. Olyan bűvös kör ez, amelyből csak radikális intézkedésekkel lehetne kiszabadulni, például a biztosítási rendszer, a finanszírozás átalakításával, a központi elosztási rendszer megváltoztatásával, másképpen építve az egészségügyi ellátás különböző szintjeit, hogy a jövedelmek nyíltan rendeződhessenek, növelhessék az érdekeltiséget a korszerű gyógyításban. Például érdekes összefüggések vannak: a községi, falusi önkormányzatok tényleges autonómiájának megvalósulása lehetővé tenné a körorvosok hét végi ügyeletének a sürgősségi esetek ellátásának megoldását is. Mindössze helyi segítség (terepjáró autó, telefonszolgálat), ügyeleti pénz és szervezés kérdése, hogy a körzetekben felváltva, összefonva ügyeleti szolgálatot tartsanak délután, éjszaka és a hétvégeken. Így a mentőknek csak akkor kellene kijönnie, ha nélkülözhetetlen, és nem zaklatnának minden körorvost mindig, jutna idejük szakképzésre, informálódásra, pihenésre is. A körzetek műszerellátásán, felszerelésén is javíthatna az önkormányzat, a körorvos így azt tehetné, ami a dolga: diagnosztizálna és gyógyítana — s ez, mint említettük, sokkal olcsóbb, mint ha a beteg befeküdne a kórházba. Egyébként, a szakorvosi véleményezés csupán egy adaléka kell, hogy legyen a gyógyító folyamatnak, amit a körorvos vagy a háziorvos vezet le.

Bizalom és értékválság

Nemes Tibor: — Az orvos-beteg kapcsolat állandó társadalompolitikai téma, ezen belül sok bírálat éri a körzeti orvosok munkáját. A minősítés, az értékelés nagy mértékben függ a helyzetismeretétől. Ezért mindkét fél számára hasznos, ha ismertté válnak a körzeti orvosok közérzetét befolyásoló tényezők is. A sepsiszentgyörgyi 1-es számú körzetben két felnőtt- és két gyermekorvos ügy tizenegyzernyi embernek „családi orvosa”. A rendelésben télen 13 Celsius-fok a hőmérséklet az előirányzott telefondíj 500 lej lehet, az úgynevezett folyóanyagellátás — például villanykörte stb. — rosszabb mint eddig... Az érvényben lévő szervezési elvek szerint a körorvosi munka színvonala meg kell hogy feleljen az orvostudomány mindenkori állásának. És köztudomású, hogy az elméleti és gyakorlati ismereteket és készségeket a hagyományos orvosi szakmák egyike sem tartalmazza olyan mértékben, ahogyan azt a körzeti orvosi feladat kör megkívánja. A kérdés az, hogyan tudunk a jelenlegi körülmények között ennek eleget tenni. Őszintén szólva, sehogyan, vagy csak nagy erőfeszítéssel és kockázattal. A mai orvos ugyanis, hivatásadata, erkölcsi normái vagy anyagi szempontok szerint bármennyire is érdekelt a beteggel való személyes viszonyban — s ezen az orvos-beteg kapcsolat „technikáját” éppen úgy érthetjük, mint a gyógyításban való teljes, személyes elkötelezettséget —, erre a közvetlen és más tényezőktől független viszonyra már képtelen. Mégpedig olyan tényezők miatt, melyeknek eredete és kihatása messze meghaladja az egészségügy területét, de amelyek sehol mást nem jelentkeznek annyira érzéketesen, mint az emberi létezés testi szférájában. Ez a valaha egzisztenciálisan

fontos kapcsolat átalakult; az életéért és egészségéért szorongó beteg és a hivatása szerint mindenkor segítségét vállaló orvos helyébe a beteg és az egészségügyi hálózat viszonya lépett. Fogalmazhatok úgy is, hogy az orvosi tekintély helyébe — a beteg nézőpontjából — a hatalommal kapcsolatos magatartásformák: a félelem és a befolyásolásra vagy megvesztegetésre való törekvés lépett. Az orvos belső feszültsége, tehetlenségérzése abból fakad, hogy lelke mélyén tudja: a betegnek igaza van, munkájának egy része kívül esik ismert és felelősen vállalt határain. Valóban hatalom, inadekvát hatalom birtokosává lett, s ez a hivatásával összeegyeztethetetlen. Két oldalról is ott fosztották meg, ami nemcsak munkájának, hanem erkölcsi magatartásának, erkölcsi tartásának is alapja volt: a bizalomtól. Nos, addig is, amíg az új egészségügyi törvény életbe lép, és a körorvos visszanyeri társadalmi rangját és szerepét — házi orvossá, családi kezelőorvossá válik —, apró korrekciókkal, a már említett recept-másolás felszámolásával, a körorvosi ügyletek megoldásával stb. javítani lehetne a helyzetet. Így a közvélemény egy megváltozott orvossággal fogadná az elkerülhetetlen egészségügyi reformot.

— Az Ottawai Egészségügyi Charta egyik mondata szerint: „Az emberek nem tudják elérni optimális egészségi állapotukat, ha csak nem tudják ellenőrizni az alacsonyabb szintű dolgokat, amelyek az egészségüket meghatározzák.” Tapasztalataik szerint, hol helyezkedik el ez a gondolat Románia lakosságának értékterében?

— Szerintem nagyon távol — mondja Antal Álmos —, hiszen még az emberi élet értéke is jócskán devalválódott az utóbbi időben. Nemegyszer történt meg velem, amikor falun dolgoztam, hogy akkor hívtak ki az idős beteghez, amikor már halálán volt. Kizárólag azért hívtak, hogy a szomszédság ne szólja meg őket: „nem hoztak orvost” a szereltjükhöz. Több mint megalázó volt hallani, amint egyezkedett a rokonság, ki adjon egy ötvenest-százast hálapénzként nekem, ha már eljöttem. Nyilván a receptemet eldobták, az életmentéssel járó szállítást, más anyagi erőfeszítést megspórolták: hagyták a beteget meghalni. Hogy érzi magát ilyenkor az orvos? Mit mondhat, amikor egy téhen megvásárlásának lehetősége fontosabb, mint a nagymama élete? A családok ilyen típusú elembevertelenedését tapasztalva, nincs mit csodálkozni, hogy az élet és az egészség, az orvos és a gyógyítás értéke olyan alacsonyra került a társadalmi hierarchiában. A halmozódó anyagi és erkölcsi ártalmak hatásait csak sok oldalról lehet kiegyensúlyozni, sok társadalmi védelmi és önvédelmi eszközt kell megtalálni, egyéni és közösségi segítő módokat kimunkálni, hogy a jövő korrigálhassa a jelent, hogy a lakosság akarja ellenőrzése alá vonni azokat a dolgokat, amelyek meghatározzák az egészségét. És akkor az orvosi hivatás is visszanyeri — vagy elnyeri — méltó helyét az emberek értékterében.

... Ennek a drámai értékválságnak további összetevőiről, és a kivétel utokról beszélgettünk az Erdővidék legnagyobb egészségügyi intézménye, a baróti kórház orvosaival is. Cikksorozatunk következő része az ő véleményeiket közvetíti.

LAZÁR EDIT

A Bánk bán Kolozsváron

Az 1790-es évek legeleje csupa nevezetes színház-történelmi évszám: 1790-ben alakult meg a Kelemen László pesti színház, 1792-ben Kolozsváron a Kótsi Patkó Jánosé, jövőre lesz kétszáz éves az erdélyi magyar színház. A két év közötti közök, 1791. november 11-én a legnagyobb magyar drámaíró, Katona József születése. Milyen jó is volna az egybeesések folytán szerencsés csillagzatról beszélni, hisz' csakugyan: a magyar színház és dráma szinte egyidőben jött a világra a felvilágosodás lendületében, de a fejlődés már a születés pillanatától nem mondható harmonikusnak és szervesnek. Katona már megírta Bánk bánját, amikor az első állandó magyar színház tető alá került, el is küldte az Erdélyi Múzeum pályázatára, de a Farkas utcai színház nem ez el nyitott 1821-ben, hanem Theodor Körner Zrínyi című szomorújátékával. Talán a postán vészett el a darab, talán a drámabíró bizottságnak nem tetszett, ezt még mindig nem tudni, bár az utóbbi valószínű. Mert a drámaköltőnek más társulattal sem volt nagyobb szerencséje (a cenzúráról nem beszélve), és a Bánk bán könyv-alakban sem kellett semmiféle visszhangot, amikor szerzője 1821-ben kinyomtatva, szülővárosának, Kecskemétnek ajánlva, Bánk, Petur, Tiborc szavait sohasem hallhatta színpadon, pedig könnyen elképzelhető, hogy a szeme előtt meglevenedő dráma egy-egy szerkezeti, logikai vagy stílusbeli botlását maga is észrevette és kijavította volna, lévén gyakorlott színházi ember, „delectans actor”, színlírári és szövegmaszó, majd fordító, átdolgozó és színűri a pesti magyar társulatban. Nem pusztán feltételezés ez azért sem, mert tudjuk, hogy a bíró szót valósággal szomjazta, nyilván mivel tudtában volt műve jelentőségének, és életében egyetlen bírálója, Bárány Boldizsár (kecskeméti jogász, maga is drámaíró) Rostájának észrevételeit is felhasználva még sokat csiszolt drámájár a kiadás előtt. De a Bánk bán színpadi bemutatóját nem érthette meg. A kudarc, a közönség korán elnémitotta benne a költőt, hazatért szülővárosába főügyésznek, utólrta őt is a magyar irodalom nagy remetéinek sorsa. Harminckilenc éves volt, amikor szívizélhűdésben meghalt.

A kolozsvári színház később sokat tett a Bánk bán színpadi elismertetéséért (így szól erről a színház-történet), Kassa után egy évvel, 1834-ben bemutatta Egressy Gáborral a címszerepben, és mindig is műsorán tartotta.

De most már húsz éve nem játszották a Bánk bán Kolozsváron. Az utolsó előadás Tompa Miklós rendezte 1971-ben, de ennek az előadásnak nem volt visszhangja a nézőtérben, mert nem tudott fel-forrósodni, hiányzott belőle a drámai hevület. Foglya maradt az erdélyi (és nemcsak erdélyi) magyar színház egyik korábbi állapotának, pedig az abban az időben már szabadulni igyekezett a kiüresedett formáktól, az akadémikus emelkedettségől éppúgy, mint a fantáziátlan természetű ábrázolástól, de még nem vagy csak elvétve talált rá a színpadi megjelenítésnek azokra az új, koncentrált és nagy hatású formákra, amelyek lebilincselhetik a mai nézőt. Új színházi szemléletre volt szükség, amely nem érzi többé kényelmetlennek, tehát elhárítandónak a hevesebb érzelmeiket, indulatokat, de főként az erős izzású drámai eszmét, akár régi (mitikus, történelmi stb.), akár mai szereplők sorsában testesülnek meg. Amellyel tehát egy nemzeti létkérdéseinket megfogalmazó romantikus drámát is színpadra lehet ma állítani. Hogy ez az új szemlélet mennyire gyökerezett meg, és a közönségnek mekkora hányadát sikerült megnyernie magának, az ma is kérdéses. Húsz éve (Kolozsváron vagy Budapesten) még hihette a rendező, a színész és nem egy kritikus, hogy felér egy megnyert csatával, ha sikerül „ah” és „oh” nélkül megszólaltatni Katona szövegét, pedig az akkor is kevés volt. (A Marton Endre-féle Bánk bán, Sinkovits Imrével a főszerepben, a kolozsvárinál semmivel sem volt meggyőzőbb, bár igen jó kritikát kapott.)

A nehézség, amivel a Bánk bán színpadi megjelenítése jár, egyébként nemcsak a modern színházesztétika problémája, és nem újkeletű. (Közismert irodalmi-színház-történelmi tény, de lehetetlen futólag nem említeni.) Nemcsak Döbrentéinek, az Erdélyi Múzeum bírálóinak nem tetszett Katona műve, a nagyság iránt kevésbé fagékony irodalmi és színházi közízlés keletkezéséről fogva értetlenül állt előtte, a remekművet csak azok becsülték benne, akikből sem az esztétikai műveltség nem hiányzott, sem a költői műfajként felfogott dráma iránti érzékenység és befogadókészség. (Hogy voltak újabban, akik nem értetlenségéből, hanem teljes rosszhiszeműséggel kitagadták volna a nemzeti örökségből, azt most már ne emlegessük. A kolozsvári műsorfüzetben olvasható egy részlet Lukács György egy 1969-es írásából...) Talán nem tévedek, ha azt gondolom, hogy a rendező mindig is jónak látta bizonyos kompromisszumra törekedni magas esztétikum és közízlés között. Ez elmondható a mostani nagyon kulturált jubileumi előadásról is, amelyet vendégként magyarországi rendező, Arkosi Árpád állított színpadra (dramaturg: Bérczes László szintén m. v.), de nem lehet elhallgatni, hogy a kolozsvári közönség még így is rosszul vizsgázott, mégpedig az előadás nemismeretében, ugyanis már a második előadáson (egytemi bérlet!) csak félig-háromnegyedig töltötte meg a termet.

Mint a színház több jelentős előadásához az utóbbi években, a Bánk bánhoz is T. Th. Ciupe tervezte a díszletet, figyelemre méltó hozzáérzéssel. Nem kőből rakott középkori palotát idéz a szemünk elé a díszlet, hanem szerényebb fávart (egy kicsit a Kós Károly rajzaira, terveire emlékeztetőn – vagy csak mi érezzük bele?), talán, hogy ezzel is közelebb hozza a nézőhöz a Nagyúr emberi tragédiáját, amelyre a rendezés is nagyobb hangsúlyt vetett. A színpadot szélességében, hátul kitöltő, de kétoldalt is előrenyúló építményt lehet tornácnak, de árka-

dos folyosónak is nézni, mert elég hajlékony, tág jelentésű, a világitással együtt érvényesül igazán. A fényhatások, ellentétként a díszlet rusztikus egyszerűségével, színeken állapodik meg, arcokat, fontos gesztusokat, jelenetváltásokat és drámai fordulatokat emel ki (talán túl gyakran és főleg öncélúan időz a „kerengő” közepén, a színpad fölé magasodó feszületen, amivel kolostori hangulatot teremt), máskor baljós fénybe vonja az árka-dok ivében megjelenő békétleneket. D. Kóthy Judit jelmezei jól érvényesülnek díszlet és világitás ellenpontozó együtthatásában, de néha meglehetősen egyszerűsítve jellemeznek (bizonyára rendezői kérésre, mert például Petur és a békétlenek nemcsak hogy afféle báránybőrös Koppányok, de a II. felvonásban vérszerződést is kötnek annak rendje-módja szerint, néhány évvel az Aranybulla előtt!). Demény Attila színpadi zenéje nemesen tartózkodó és tiszta hangzású, szintén a díszlet-világitással összhangban, s miközben jeleneteket zár le, vagy átvezet egyik felvonásból a másikba, mintha Bartók parasztdalainak hangján szólaltatná meg a „századok lelkét”, túl minden idő- és korszerűsége.

Hanem egy Bánk bán-előadás igazi próbája a színészi alakítás. A kolozsvári színháznak nem volt módja önjelölésből kiosztani a főszerepet (amihez nem szükséges külön kommentár), Czintos Józsefet, a szatmári színház művészt hívta meg Bánkra. Czintost igen jó képességű színésznek ismerjük, aki komolyan veszi mesteriségét, de ettől a feladattól egy kicsit megrettent, amit nem is lehet csodálni. De egyébként sem tartozik a kevesebb vérmérsékletű színészek közé, a választás része annak a kompromisszumnak, amelyről fentebb már szó volt. Czintos meggyőzően, egy hamis hang nélkül játssza el Bánkban a magánembert, a szerelmében megcsalott becsületes férfit, fájdalma, küzdelme önmagával őszinte, kiváltja együttérzésünket. De hiányzik belőle a történelmi dimenzió (ami nemcsak a dráma keletkezésének korára értendő vagy a reformkorra, amelynek Katona előfutára volt). A rendező a műsorfüzetben őtől, hogy aktuális politikai célzásokat olvassunk ki a drámából, s ezt talán Peturra és a békétlenekre értette, illetve általában arra a szemléletre, amelyet már a Szerb Antalék nemzedéke (de a Péterfyké is) eltemetett, mint „oppozíciós nemzetfelfogást” (akkor német-, Habsburg-ellenességet). De a Bánk tragikumába fogalmazott dráma eszme olyan szikrázóan eleven ma is, hogy afőlött nem lehet átsiklani, sem szordinóval előadni. A bánki tragikum a legmélyebben érinti azt, amit mai szóval a személyiség integritásának nevezünk. Katona olyan erős drámai csapdahelyzetbe (Németh László kifejezése) állította hőseit, hogy amikor önbíráskodásra kényszerül (királygyilkosságra ő, a nádor, a király személye), akkor egész erkölcsi létalapja rendül meg. Ez a hatalmas tét, a vele járó belső harc, gyötrelme még hiányzik Czintos József alakításából, de elképzelhető, hogy lesz ereje megküzdeni ezzel is, ha jobban azonosul a szereppel.

Borbáth Júlia Gertrudisa érdekes, újszerű, ha egy kissé egyoldalú is. Ahogy Katona ábrázolta (huszonhárom éves fejjel), bámulatosan összetett, ellentétekből alkotott jellem a királyné: hatalomvágyó asszony, aki élvezni és éreztetni tudja a hatalmát, kemény, akaratos, parancsoló, úgy érzi, férfinak kellett volna születnie, de ugyanakkor igazi nő abban is, ahogy kis praktikáit bonyolítja, öccse dolgát egyengeti, gondosan figyelve arra, hogy Melinda elcsábítása mennyire és milyen formában üdvös, illetve bocsánatos az uralkodóház érdekeit tekintve. Első jeleneteiben (Ottóval, Melindával) Borbáth alakítása, „kétféle beszéde” meg is teremti ezt az izgalmas ellen-

tétet, de a negyedik felvonásban a rendezés fölöttébb megnehezítette a dolgát azzal, hogy a nagy leszámolást éppen a királyné fürdőházában képzelte el. Hogy miért? Nyilván azért, hogy saját szemünkkel lássuk, miként „kenőcsli testét-lelkét” a királyné frissítő párákban, az udvari mulatság után. De ez főleg, divatos olcsóság, amely teljesen eltereli a figyelmet a gyűlölt, féltetemes zsarnokról, s inkább csak egy gyarló asszony lakó meg végül tettéért. Borbáth Júlia alakításában, szárazon kopogó, részvételen szavaiban, ahogy minden vád leperreg róla, mint a víz, még így is van erő és keménység dicsérni lehet érte. Sokkal kevésbé Melinda szerepében Rekita Rozáliát, pedig az ő kedvéért is készült ez a fürdőház a vizeskádval, hogy egyik örüli rohamában ruhástól megmerüljön benne. De Rekita kivételesen első perctől nem tudott mit kezdeni a szerepével. Talán nem hitt benne, talán nem sikerült meggyőzni róla, hogy ma még hitelt érdemlően el lehet játszani ezt a klasszikus drámai szendét, a szép, együgyű Melindát, aki a csábító szemforgató meséitől meg szővirágaitól könnyekre fakad, és bukásában tulajdonképpen véten. Véten is, nem is (Katónának ügyelnie kellett az illendőségre, még így is megrótták utóbb a bírálói Melindáért), a színészi alakítás kiderítheti, hogy mennyire ártatlan, gyanútlan, hisztérius, vagyis megtalálhatja sorsában-jellemében azokat a sebezhető pontokat, amelyekből tragédiája következik. Benne vannak a drámában, csak le kell bányászni értük, de főleg ábrázolni, a mai viselkedésmódohoz is közelítve a szerepet.

Ettől a sajnálatos kivételtől eltekintve „Bánk bán köré”-ben (anogy Gyulaiék osztályozták) általában karakteres, erőteljes alakításokat látnunk. Nagy László körül már azert is teljesítmény, mert a királyi párosába besurrano paraszt (Bánk szabadság) egész színpadi jelenlétét hiteessé tudta tenni, ami pedig csak a magasrendű tragédia légkörében lehetne (akár a kurusé, mint már erre sokan rámutattak), ha őt egyszerűbben és szerényebben nem is lehetett volna megszólíttatni Tiborc parasztát. A mozgás, a beállítás bizonyos fokú stílusizáltsággal ezt a rendezés is jól támogatta. És van valami figyelemre méltó abban, hogy az előadásból talán leginkább Bánk és Tiborc „paos monologja” (Németh László) vésődik emlékezetünkbe: a Nagyúr a színpad előterében egy térdelplán, kétségei kúzt vívódva alig hallja Tiborcot, aki messziről (és valahogy magasról) szól hozzá, a körfolyosó egyik megvilágított bolta alá. Bogdán István komor, súlyosan elszánt Petur, ez a nyugtalanító benne, hiszen végül is „igaza lesz”. Ha elbűsült, indulatos, talán nem kapjuk fel a fejünket szavaitól a nézőtérben, de egy kis szeretlenség és összeríhetetlenség talán mégis hiányzik ebből a Peturból. Így némiképpen a levegőben marad az, amit pedig Boér Ferenc kitűnően gondolt el a Simon bán szerepében, amikor nem a fontolgató, kiegyezésre kész belátást hangsúlyozta benne, hanem a féltést, kétyelt és aggodalmat a vészterhes helyzetben. László Gerő Mikhálya messze eltávolodott attól a jámbor, megindító öregőtől, akit már nehezen viselnénk el a színpadon; a negyedik felvonás, veszélyes követségéig a királynénál sem passzív és értetlen szemlélődő, hanem az idős kor méltóságával képvisel egy másféle, békés-békéltető álláspontot a zendüléssel szemben.

A rendezés általában megvalósította azt, ami a legtöbb gondot okozhatja a színreviteknél, amikor egy „kötelező olvasmányhoz” nyúl, amelyet a nézők jelentős hányada a közmegegyezés hatása alatt legfeljebb tisztelt, amde nem élvez, és nem azonosul a szerepével (ezt egy következő cáfolatig tudomásul kell venni). Nyilván ezért került előtérbe Endre királyi ember drámája is Csiky András alakításában, amire a szövegben bőséges utalás van. Küzdelme fájdalmával és lekiismeretével, Bánk összeomlásának drámailag fontos párhuzamaként, tartalmassá teszi az utolsó felvonást. És Csiky, ha jól odafigyelünk, érzékeltetni tudja azt is, hogy Endre emberi vívódása egyszerűsége az uralkodásra nem értett királyi személy gyöngesége. Ottó szerepében Dács Miklós megfelel a várakozásnak: a fehér reverenda (alatta rövid száru fehér csizmát visel) egyházi méltóságát jelzi, a felfűtött játék azt, hogy Melinda szépsége (és elutasítása, „magakéretése”) izgalmasan fölgyújtotta érzelkeit, emiatt nem bír magával, nyugtalan, agresszív és gonosz (ez utóbbi vonások, a gyavasággal együtt egyébként is alapvetőek jellemében). De az alakítás itt-ott még bizonytalan, a belső lendületet nem mindig sikerül kellő pillanatban lefékeznie a színésznek. Bír József teljes mértékben eltávolította Biberachot a szokványostól. Már a jelmeze is meglepő, nem visel szűk harisnyát és rövid zekét, mint rendszeren, hanem hosszú, egybe szabott, derékban színörövel lefoglott ingyszerű ruhát, ami középkoriasabb is, időtlenebb is ugyanakkor. És nem feltétlenül az udvaroncot, a lézengő rittert jellemzi. Biberach akarva-akaratlan egy kissé mindig Jagóra emlékeztetett a színpadon, egyszerűen, mert ő volt az intrikus, a cselszövő, de a szerepe túlnem azon, hogy az egyetlen Ottót tette sarkallja, meg is leckéztette és kibeszélje a nézőtér felé: epés megjegyzéseivel rendszerint afféle rezonorré avasztált az előadásban, és szórakoztatta a közönséget. Ezt a rezonőr szerepet Bír személyi meg (miért is tenné, van rá szövege bőven), de akkor már a cinikus világgfíval szaktitva inkább a Shakespeare bolondjaihoz közelíti. Az ehhez hozzátartozott játék mindig a jellemre utal. Biberach nehezen kicsikart aranyait (mert Ottó bizony fukar), amikor magára marad, hangos csörrenéssel hullatja a színpad közepén elhelyezett rács alá, ahol sovány vagyonszáját gyűjti. Ez a gesztus az eltöprengő megvetésé: hát érdemes? – ezért jó, jellemző Biberachra, aki a pénzhez, haszonhoz sem vonzódik görcsös gazdasággal, laza tartásával nem fér össze. Ezért nem érhető az utolsó ráadás, amikor haldokolva, miután Ottó orvul leszúrta, egy végső elszánással még betornázza magát a rács alá, az aranyai mellé. Az alak Shakespeare bolondjaival való hasonlósága megdöbbentő és elgondolkasztó. Az ember előbb hajlandó volna elutasítani, mert hát akármilyen fonákul, logikai bukfencekkel festik is egy bolond szavát a való világot, erkölcsileg azért lehet feltétlen igaza, mert tiszta lélek beszél belőle. De Biberach? ... És mégis, Bír József bolondozó és csúfondáros Biberachját hallgatva, lassan megértjük, hogy miről beszél („két-féleképpen” ő is): arról, hogy mennyire kideríthetetlen már a százféle bolondsággal és szerepjátszással, végső soron hazugsággal kendőzött igazság. Katona ezt ugyan nem egészen így látta, de hozzátartozik a mai nézőtér hangulatához.

KACSIR MÁRIA

LÁNG ZSOLT

Oly keveset tudunk a világról

Egyszer V.-vel beszélgettünk Sz. költészetéről, illetve egy szobáról, amit ő berendezett magának, sajátosan válogatva és elhelyezve a tárgyakat, miáltal a belépő számára egyértelmű rögtön, hogy valakinek az otthonában van; álmélkodtunk, mennyire különbözik ez a szoba (költészet) a mellette lévőktől, főképp pedig irigyeltük azt az otthonosságot, amivel lakója járkál meg dolgozik ott (akkoriban nagyon vágytunk saját szobára).

Kritikát fiatalon ír az ember, úgy huszonöt éves korig. Azután egyszerűbbé válik minden, egyszerű lesz az élete: ha rábukkan egy otthonos tájra, szólanul elmerül a szemlélődésben, ha meg valahol nem érzi jól magát, inkább megértően, mint bosszúsán továbbáll, nem elemez, nem kér számon. Egyszerű örömeiről van szó.

Két éve írtam egy könyvről, azaz egy kertről, számomra ismert és vonzó vidékről. Sokat tudtam róla, többet, mint ami egy könyvről elmondható lett volna. Talán Kosztolányi az eredeti ötlet az irodalmi tájakról; hogy mindenféle táj létezik, Babits-táj, Tóth Árpád-táj etc. Úgy reméltem, ha a könyv helyett a kertről beszélek, tudatlanságom leplezhető, tudásom pedig többértelművé oldódik. Könnyű volt írnom arról a biztonságról, mely kibélelt, ismertem a betűk rejtett szándékait is, tudtam, titkos feladatokkal vannak beépítve, pl. egy a betűnek az a megbízatása, hogy

a gonosz cenzorok csuklójára tekerdjék.

Kézenfekvő volna megint úgy recitálni a Palocsay könyvről, hogy előhozakodnék egy kerttel, kézenfekvő, egyfelől a Palocsay név és a kertészet múltbeli összefonódása miatt, másfelől mert e költészet tényleg olyan, mint egy kert. Nem akarom ismételni a módszert, noha tanulságos volna e kert részletes rajza, a növényzet, allék, ösvények leírása, annak vizsgálata, hogy mért oly látványos az átmenet kint és bent között, noha nincs kerítés. Kint és bent együtt lélegzik, mégis látványosan más ez a terület. Egy történelmietlen, tehát elrontatlan valóság van körülöttem. Azaz nem. Nincs ahisztoricizmus, e-lites vagy beteg elzárkózás, és mégis van valami, ami miatt feleslegessé válik a helyszín precíz betajolása.

A provincia nem azért provincia, mert irodalma provinciális, hogy irodalma provinciális, ennek oka, hogy provinciálisnak tartja magát. Fordítsuk el tekintetünk ezokról a kérdésekről, vannak kertjeink és szobáink és úgy gondolom, hiba volna ezeket más mércével mérni, mint a belőlük áradó otthonossággal. Egyik ifjú esszéistánk a nemrég megjelent antológiában helyzetünket taglalva arról értekezik, hogy a nyugati irodalmak arra nevelik közönségüket, viszonyuljanak kritikusan minden nézethez, vagyis épp ők nem hisznek az egyetemes értékekben, fel sem vetik annak problémáját ama irodalmi zónákban, ahol mi mindezeknek a szülőhelyét látjuk, következőképpen nekünk is helyhez lehet és kell kötnünk fogalmainkat.

Létezik-e erdélyi magyar irodalom, kérdezzük, mint egy Csehov-hős. A helyzet az, hogy erdélyi magyar írók vannak. Pl. itt van Palocsay, Kolozsváron él, telefonon egyszer beszéltem vele, dörmögő dörmötörös a hangja, létezik tehát, ott él, fellelhetően alig jobban vagy alig rosszabbul, mint én vagy bárki más, hasonlóak lehetnek gondjai és örömei osztozik tehát sorsunkban, és ez nyilván számít. Ha pedig talált egy helyet, ahol ő biztosan megszerzett otthonossággal él, akkor ez az otthonosság bennem igény, vágy és állapot lesz. Hol van Palocsay — szomorú és felesleges kérdés ez.

Irodalom múlt és jövő mezsgyéjén I.

A múltól a jelennek szólás szándékával írtam, nyolc évvel ezelőtt, az itt következő irodalomtörténeti-sajtótörténeti jegyzeteket. A Korunkban kellett volna megjelenniük az 1983. novemberi számban. Naívu az reméltem, hogy a Kós Károly-centenáriumra előkészített összeállítás (1983. 10. sz.) után e tallózással ki tudom egészíteni az akkor már országosan szervezett gyulafehérvári (65.) évforduló, 1918. december 1. hivatalos (és hivatalosan minden laptól elvárt) „lereagálását”. A cenzúra azonban kéjjel csapott le rá; s úgy, ahogyan a Kós-számot kiiktatni vélte a történelemből, Kós Károly emlékevel együtt, az én sajátos kísérletemet ugyancsak leplezte, és megrovással dobta vissza.

Most új helyzetben olvasom újra ezeket az oldalakat.

A kötetelőkészítés különös örömei közé tartozik, ha egy-egy régi irásunkkal találkozik nem az idő gyors múlásán sóhajtunk fel, hanem a szinte változatlan időszerűsége örövendhetünk. Bár legalább annyira szomorkodhatnánk, amiért közel egy évtized múltán a figyelmeztetések, tanulságok ijeszítően érvényesek maradtak. Mert igaz ugyan, hogy ismét van EMKE, és van saját erdélyi, pontosabban Romániai Magyar PEN Klubunk — de hol van egy Costa-Foru, hol vannak az általa képviselt, valóban demokratikus elvek — és a gyakorlat! — a mai nemzetiség-szemléletben, a többség-kisebbség viszony megítélésében? (Es hol van, kérdezzük inkább, egy Kós Károly eltökéltségű, kitartású és tekintélyű szervezőegységis a mi tájaink?)

A romániai magyar irodalom 1945 és 1970 közötti negyed évszázadát áttekinthető könyvünk, pontosabban az *Előzmények* című fejezet (szerzőtársam, Láng Gusztáv szövegezésében) ezzel a meghatározással kezdődik: „A romániai magyar irodalom idő- és térbeli határait készen kínálja a történelem. Születésének évszáma 1919, földrajzi hazája pedig Románia. Bölcsőhelye, szűkebb páttriája Erdély...” És következik utána egy korszakolás-kísérlet, a főbb intézmények, jelenségek, események kiemelésével. Akkoriban, amikor ez az összefoglalás készült, illetve amikor kötetünk élére került (először 1971-ben), jószerivel csak Ligeti Ernőnek „egy nemzedék szellemi életét” tükrözni akaró könyve állt rendelkezésre a két világháború határolta szakasz erdélyi magyar irodalmáról (*Súly alatt a pálma*). Ha születnek is azóta hasznos rész-tanulmányok (sőt — igaz, csak iskolai célt szolgálva — egy szintézis is), a hőskorszak beható, anyagszerű ismeretével ma sem büszkélkedhetünk. A Korunk és az Erdélyi Helikon 1926-os, illetve 1928-as indulása előtti időbe bevilágít ugyan a bukaresti Kriterionál Kovács János gondozásában megjelent három antológia (*Magyar szó — Tavasz, Genius, Periszkóp*), 1983 végére pedig kötetbe gyűjtve is hozzáférhetővé váltak Mózes Huba áldozatos bibliográfusi-filológusi munkát igénylő napilap feldolgozásai (*Sajtó, kritika, irodalom*), távol állunk azonban a „végső” tanulságok megfogalmazásától; a „hézgapótlás” még hosszú ideig ismétlődő minősítés marad, egyelőre ugyanis minden elvégzett feladat az ezután elvég-

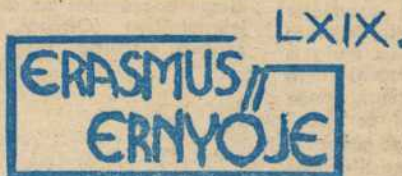
zendők nagyságára, bonyolultságára mutat.

Épp e tényből kiindulva, hasznosnak tűnik — a teljes bibliográfiák és monográfiák elkészülte előtt — folytatni tallózásainkat régi lapokban, hogy az új lapokat jobban megérthessük. A történelmi évfordulók mellett egy-egy lezárult írói életmű tanulmányozása ugyan csak szükségessé teszi a háttér ismeretét. Bármennyire hívei legyünk a műközpontúságnak, a művek önmagukból nem magyarázhatók meg. A történelem így vagy úgy mögöttük áll. Határozottan tudatosul ez az igazság a Reményik-líra mai elemzőjében, a Bánffy-trilógia olvasójában, Gaál Gábor vitáinak értelmezőjében vagy — az 1983-beli kettős centenáriumon — Kós Károly és Tompa László művelődés-, illetve irodalomtörténeti helyének keresőjében. Tallózzunk tehát, nem annyira adalékokat, mint inkább összefüggéseket kutatva...

1. Balászfalva — Sztána

Kós Károly és Benkő Samu 1976-os beszélgetése (amely az 1978-ban megjelent kötetben az *Őszi beszélgetés Erdély köveiről* címet kapta) hívta fel a figyelmet a *Budapesti Hírlapban* megkérdesendő Kós-cikkre. A kérdező (Benkő Samu) szövege hozta a művészeti élményekkel összekapcsolódó politikai felismeréseket, amire az akkor már kilencvenhárom éves Kós Károly így replikázott: „Itt egyidejű dolgokról van szó. Nekem már egészen fiatalon, elmondhatom, hogy a politikai életben is komoly tapasztalataim, élményeim voltak. Itt laktunk

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Nem hiszek a szemeknek, nem hihetek a fülemnek, de úgy kell nekem, ha az én szememmé és fülemmé a televíziót engedem válni, napi röpké hat-hét órányi közvetítések erejéig. De hiszen itt füttyölnek a parlamentben! Akárhá meccsen volnának! Dehát ahol a liberális pártvezér politikai látószöge és tolerancia-hányadosa ugyanakkora, mint a sovén rohamosztályfőnöké, legfennebb ő még nem ríkácsolja, hogy a hon polgárainak egy csoportját, etnikai alapon, mert némileg másképp gondolkoznak, ki kell tiltani, kergetni, üzni, hajkurászni a szülőföldről, ott szemnek-fülemnek nem marad már sok csodálkozni való. Most mi lesz, kérde o-dabent, legbelül a válságokkal kissé sűrűn sokkolt kisember, bennem, benned, bennünk, igazán etnikai, de még politikai különbség nélkül is? Ahány ház, annyi szokás. Itt ez a szokás alsó- és felsőházban egyaránt. Úgy látszik itt így értelmezzük a „másként-gondolkodást”, a pluralizmust, az európai normákat — és legfőképpen a választási kampány kezdetét. Mert nincs itt semmi egyéb: most futnak neki, most esnek neki az egymástól nem is nagyon különböző pártok és pártcskák vezető urai a nagyrabecsült választónak. Így kezdenek udbarolni neki. Sokkolva kép-

zelik meghódítani, mintha egy szép nőt gyöngédség helyett megbotránkoztatva próbálnának karjaikba vonzani. És éppen ez a legundorítóbb az egészben. Mert a választó, a honpolgár aki nem ül naphosszat a tisztelt házban és a minisztériumi fotójökben, hanem korán kel, robotol, sorbaáll és ámulva veszi észre, hogy cincog a krajcár, se nem szép nő, se nem hülyegyerek, aki minden mesét bevesz, amit a világ legkopaszabb Mikulása be akar neki mesélni a közelgő didergő karácsonyra. Egy darabig számoltam, hány hónapja és lemenő, feljövő kormányfőfejté ki a legeslegnagyobb igényt, hogy a kedves közvélemény meg meggyás legyen már egy kicsit megértőbb a nehézségekkel, legyen türelmesebb; persze, hogy őraságáék, akik hozzájutottak végre a hatalomhoz, nyugodtabban kormányozhassanak, kísérletezzenek, míg körbejár, úgy látszik, újabb negyven évig, mint a falusi bíróság, a bársonyszék. Miközben már ennyire összegyűlt a kétség, ezért szólít fel mindenki az egység-re. Legutóbb a volt miniszterelnök hangoztatta, sajnos egy olyan tiráda végén, mely kimondottan a nacionalista szélsőség álmodta egység felé kacsinított. A Kárpáti Csudamanóról járta annak idején, a költséges csatornázás éveiben az a mondás, hogy mivel nem tudott bekerülni a történelembe, ezért próbálkozik a földrajzzal. Csak nem emészti valami hasonló kérdemesült egykori kedvencünket is, aki a konszenzus megtévesztése dolgában ama december 22-t követő napoktól a távozásig igencsak nagy ívet járt be a demokrácia értelmezésének labirintusában. Marad mégis a „földrajz”: választás előtt és után csakis annak a kormányzatnak lehetne hinni, aki végre kivezet, kicsit kinnebb vezet a labirintusból.

Kolozsvárott. Tizenegy éves voltam a nagy per... a Memorandum-per idején. Jól emlékszem arra a hatalmas román tömegre, mely összegyűlt Erdély különböző vidékeiről. Jöttek, jöttek, megtöltötték a várost. (...) Láttam őket a láttam az ellenük vezérelt lovasrohamot. És itt következett a szunnyadó filológusi szenvedélyt felszító utalás: „Aztán láttam 1910-ben a balázsfalvi gyűlést, melyet az ASTRA szervezett. Ez akkor volt, amikor Sepsiszentgyörgyön építettem a múzeumot. Onnan jöttem haza, s a vonaton meg az állomáson figyeltem arra, hogy hatalmas román tömegek keltek útra. (...) Aztán másnap végignéztam a gyűlést. Fiam, mondhatom, impozáns volt. Ezek reám nagy benyomást tettek. Láttam, hogy itt valami más van, mint amiről nekünk diákoknak Budapesten beszéltek. S hogy valami nagy hiba van a politikában... Írtam is erről a *Budapesti Hírlapban*. Megjelent, de Rákosi Jenő megjegyezte, hogy hát ez semmi... nem jelentős dolog... Én azért mégiscsak azzal maradtam, hogy itt Transzilvániában valami nem úgy van, ahogy eddig tudtuk. Hogy van itt Transzilvániában valami, amit tudomásul kell venni, s amihez mindnyájunknak alkalmazkodnunk kell. Aztán én ismertem a szászokat is, hiszen korábban Szebenben laktunk, s ott megtapasztaltam, hogy a mi erdélyi életünkhöz hozzátartoznak ők is.“

Kós Károly transzvilvanizmusának eszerint itt kell keresnünk a forrását, tudomásom szerint ez volna az első utalás, kézzelfogható időhöz kötött adat a sokszor homályosnak nevezett elmélet kösi változatában. Talán Varró János is erre utal kismonográfiájában (*Kós Károly, a szépirod. Kvár, 1973*), anélkül, hogy megnevezné forrását. („Kós első lépése a transzvilvanizmus felé jóval az első világháború előtt történt tehát, s határozott szembefordulást jelentett a Rákosi Jenő-féle nagymagyar nacionalizmussal, illetve ami ezzel egyet jelentett, a nagymagyar állameszmével.“) Ha így van, érdemes időt áldozni a keresésére, hátha sikerül rábukkanni a korai Kós-szövegre, szembesítve a huszoneves építész-író sorait a kilencvenéves emlékezővel.

Egy ilyen, napokon-heteken át tartó lapozás, régi újságok olvasása kitűnő iskola, a leghatásosabb történelmi továbbképzés; akkor sem lett volna haszontalan befektetés, ha a szerencse nem szegődik mellém (vagyis épp a gyűjteményből hiányzó lapszámok valamelyikében jelent volna meg a kérdéses újságikkal). Az emlékező egyéves tévedése pedig hozzásegített, hogy már az 1910-es eseményeket közelebbről megismerjem. Persze, az utókor bölcsességével, az utód szemléleti korrekciójával olvasom a közleményeket, és egy történelmi folyamat a maga logikájában bontakozik ki a konzervatív, ám újságként kitűnően szerkesztett *Budapesti Hírlap* 1910–1911-es számaiból: a Monarchia széthullásának folyamata. A minket közelebbről érdeklő — és a Kós Károly-i elképzelés felé mutató — vonatkozásokra figyelek elsősorban; a hírek és cikkek számanak saporodásában is kifejeződik mind nagyobb érdeklődésre, amely e lapban a román nemzeti törekvéseket példázza. Csupán a legjellemzőbbeket emelem ki; például egy beszámolót az 1910. április 8-i nagyszabású román nagygyűlésről, amelyen, a parlamenti választások előtt, jogos nemzeti igények hangzanak el. Jellemző ugyanakkor a szebeni levél írójának gögösen

elutasító érvelése: „külön nemzetiségi szabadság sehol a világon nem létezik, minden államnak csak egy szabadsága van, a nemzeti szabadság, melynek minden állampolgár részese. Ezen a nemzeti szabadságon kívül külön román nemzetiségi szabadságot követelni vakmerőség.“ Van azonban másfajta, józanabb megnyilatkozás is. Az 1910-es tavaszi választási hadjárat hatalmas sajtóanyagában fedeztem fel az *Erdélyi történet* című trilogia szerzőjének, Bánffy Miklósnak a kolozsvári II. választókerületben mondott beszédét, amely legfőbb pontjaiban összecseng a negyedszázaddal később epikus erővel megírt regény történelmi ítéletével. Az 1910. április 26-i újságbeszámoló szerint Bánffy így beszélt az erdélyi közügyekről: „Kevés kivétellel úgy bántak velünk, mint a mostoha gyermekkel, az utolsó voltunk abban, hogy vágyaink és követeléseink kielégítenek. A nemzetiségi kérdésben panaszolta (Bánffy), hogy nem azokat kérdezték meg, akik ismerik a kérdést, hanem a fővárosban levő más szemmel látókat. A nemzetiségi kérdést érintő ügyekben elsősorban az erdélyieket kell meghallgatni.“ (Amint a tudósításból értesülünk róla, ugyanitt felszólalásában Bethlen István gróf Bánffy az erdélyi gondolat első megszólaltatójának nevezte.) Ez a hang azonban kivételnek számít Rákosi Jenő lapjában.

1911 nyarán némiképpen változik a kép: ahogy közeledik a balázsfalvi gyűlés, az ASTRA (az erdélyi románok irodalmi és kulturális egyesülete) félszázados jubileumára tervezett ünnepség időpontja, úgy sűrűsödnek a *Budapesti Hírlapban* az idevágó közlemények; augusztus 24-én vezércikk foglalkozik a közelgő eseménnyel (*Fel Balázsfalvára!*), azt megelőzően és követően pedig a vasárnapi mellékletben olvashatunk eszmefuttatásokat, történelmi igényű összefoglalásokat Balázsfalváról, a román nemzeti mozgalmak központjáról és az ötvenéves ASTRA-ról (Mely „újnape az összes románságnak“). A legfontosabb azonban — és nem csupán számunkra, a Kós-centenáriumon — Kós Károlynak a kalotaszegi Sztánáról szeptember 4-én küldött, a *Budapesti Hírlap* szeptember 6-i számában megjelent írása: *Levél a balázsfalvi gyűlésről*. A prózaíró Kósa mindig is oly jellemző prédikátoros lendülettel elindul a levél, amely ugyan még nem a transzvilvanista nézetek (hanem a veszélybe került nemzeti hegemonia) jegyében született, de már valóban tartalmazza a realitásra bebredést: „Mert láttam Balázsfalván seregleni hatezer embert: romániai urakat és asszonyokat és az országnak minden szegletéből: főpapokat, tanárokat, birtokosokat, ügyvédeket és képviselőket; szegény prédikátorokat és dászkeleket (tanítókat), iparost és kereskedőt és pórnépet: egy egész társadalmat. Ez a sok különböző ember mind lelkesedéssel, saját jószántából jött oda; nem inni, nem mulatni; csak lelkesedni, csak tanulni, vezéreit meghallgatni, hogy szavukat szívőbe vésvé, újabb tíz esztendőre való munkakedvet, nemzeti öntudatot vihessen haza az otthon maradtaknak. Ez mi magyarok nem tudjuk utánuk csinálni.“ Kós bírálja a fővárosi lapokat, mert nem tulajdonítottak kellő jelentőséget az ASTRA gyűlésének, viszont folytatják a parlamenti szócséplés szemlézését. Még mindig a balázsfalvi napok hatása alatt, tanulságokat von le az ott látottakból-hallottakból. („És mi tanulni is akarunk ott Balázsfalván, mert nagyon nagy szükségünk van immár arra“...) Pél-

dál: „Láttunk egy hatalmas nemzetgyűlést, hallottunk halálosan komoly beszédeket. De nem láttunk pózolókat, nem hallottunk frázisokat.“ Vagy: „Ez a társadalom tisztában van erejével, céljaival; ez a társadalom fegyelmzett, fanatikus és — idealista. Ez a társadalom — nemzet.“ Az ASTRA ünnepségével állítja párhuzamba az EMKE (az Erdélyi Magyar Kulturális Egyesület) munkáját, tervezett találkozóját: „E héten Kolozsvárott ünnepi közgyűlést tart az Emke. Hatszáz vendég jelentkezett eddig és a város aggodik, hogy hol helyezze el ezt a sok embert. Balázsfalván — a 2500 lakosú faluban — 6000 embert láttak szíves vendégül három napig — a román kultúra nevében. Ehhez — úgy gondolom — nem kell kommentárt fűznöm.“ A Bánffyéhoz hasonló gondolatokat fogalmaz meg Kós Károly a kormányzat felé, csak sokkal élesebben. Az „erdélyi elszegényedett, fáradt és reményvesztett magyar társadalom“ érdekében emel szót. Nyilván nem túl nagy eredménnyel. A *Budapesti Hírlap* másnapi vezércikke (Az E.M.K.E. újnape) a struccpolitika, az önáltalás tipikus példája...

Nincs ugyan utalás a Kós-cikkre az *Erdélyi Tudományos Füzetek* 116. számában, mégsem tehetem meg, hogy ne kapcsoljam ide az 1940-ben Kolozsvárról megjelent, már több évtizedes kisebbségi tapasztalatot érvényesítő tanulmányt, melynek címe: *Párhuzam az Erdélyi Múzeum-Egyesület és az Astra megalakulásában és korai működésében*. Szerzője: dr. Kántor Lajos. Az apa-fiú kap-

csolat indokolta szubjektivitáson túlmenően, a problémafelvetés és a kifejtés módja magyarázza e társítást. Tudjuk, hogy a közművelődési célokat szolgáló EMKE az ASTRA mintájára jött létre, az ASTRA viszont hasznosította az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) tapasztalatait, mint ahogy az EME is tanult a román művelődési egyesülettől. (Apám tanulmányában olvastam, hogy mindkét egyesületben voltak magyar és szász, illetve román és szász tagok, sőt adományozók is, ami azonban nem változtatott az ASTRA s az EME jellegén.) Ide másolom a *Párhuzam* utolsó bekezdését (úgy vélem annál tanulságosabb, hogy 1940-ben íródott): „Ezek a megállapítások is azt bizonyítják, hogy az Erdély földjén élő különböző nemzetek a történelem folyamán semmi tekintetben sem szigetelődhettek el, egymásra gyakorolt hatásuk élő erő volt a múltban és az a jelenben. Ezzel számolni kell a jövőben is.“

Különböztetve ezt tette egy hosszú életen át Kós Károly. Nem egyszerre és nyilván nem belső vívdások, ellentmondások, keserű szembenézők nélkül jutott el már a hatalomváltások után a *Kiáltó Szóig* (1921), a *Budai Antal történelmi riadójáig* (1922) — és 1944 őszén a *Világosságig*. Ahogy Reményik Sándor, a csak sajátját féltő harcos hazafiságtól vagy épp az ellenséges érzületről indulva, Kós is megjárta a józanodás, a „realizmus“ stációt. Életműve annál tanulságosabb, üzenete annál hitelesebb...

MÉLIUSZ JÓZSEF

Zsilava nem volt kávéház

2. Zsilava. Megkíséreljük újra fogalmazni M. ott megéltjeit. Direktben (egyesben). Az előzőt ismétlünk. Amit a tengerbe dobtunk. Cop-Martinban. Mégse kerülhetjük ki a mostanit? A mát. Amikor M.-ről írunk. 1991. A képzettársítások csábításait sem, Ellenállhatatlanok. Mint a nők. Az elkövetkezők tényirodalom. Mégis. Nem mert e műfaj felvirágozott. Most. 1991. Már megírtuk Zsilavát. Ismétlünk: Anna álmává álcázolton. *Tranzit kávéház* könyvünkben.

Zsilava. Bemerészkedünk a feyintézetbe. M.-el. Zsilavába. A klasszikus (legtökéletesebb kifejezésű) negativizmus (nemleges tény) megvalósulása.

Zsilava. A cella iromba vasrácsos ablaka. Száz évesnél régiebb. Szemben a várak lehangelőan durva köfala. Nem. Most börtönárak. Akárcsak itt a mélyben a várfalak. Nem. Most börtönfalak. Ágyugolyó nem hatolhatott át rajtuk. Hajdan. Két, két és fél méter vastagok. Lemérhe-

tők M. cellájában. Az ablakmélyedés fülkeszerű fala hosszán.

A várbörtön tetejét magas földréteg fedi. Vad füvel benőve. Csalánnal. Tavasszal kanarisárgán virágozó kutyatejjel. Cserjével. A négy évszokban. Így mesélik M. cellájában.

Zsilava. A földalatti folyosórendszer hatalmas csarnokból ágazik szerteszét. Pusztá úr. Középén mély medence. Bazaltkő kávéval körbe építve. Hajdan víztároló. Ostrom idejére. Az itt sínylődző ezernyi katona számára. Hajdanában, danában. Ejsze danoltak itt. A katonák. Dojnákat (busongó népi dal). M.-ék idején ének szó nem csendül fel. A néma csendbe zárt csend. Madarak se mernek csipogni. Ott fent. A börtönárak martján.

Zsilava. M. itteni idejében teltház. 1950. Előtte is. Utána is. Teltházra utal a cella embertelenítő zsúfoltsága. Több a bennlakó, mint hajdan. A hadfiak idején. Igen. Túlteleház. M. itteni idején. A Rajk-per ideje táján. A többi tisztogatás korában. A gépeus szomszédságokban. Közel, távol.

Gépeus tisztogatás. Szemérmes szóval: párttisztogatás. M.-eket megtisztogatják. Zsilavában. A belügy hónapjai után.

Emlékeztető közzététel:

„1944–45-ben a régi hatalom összeomlását követő népmozgalmat a tömegek erjedése jellemezte, önálló — ... még nem manipulált — politikai élete, százezrek tevékeny részvétele a közügyek intézésében... spontán alakult... tartalommal a nép törekvései töltötték meg... a forradalmi demokratizmus jellemzi... A népgyűlés kiemelkedő szerepe táplálja ezt a szellemet. Nem a szónokot hallgató öszteterelt nyáj, mint későbbben, hanem vitázó, számonkérő, döntést hozó, bizalmat adó vagy megtagadó gyülekezet.“ Hamarosan „másként értelmezték a demokráciát a «fenti» és másként a renitens” — nálunk a nemzetiségüket védő — lenti rétegek. Időzójelben a Donáth Ferenc írtait. Rajk László egyik legközelebbije volt. M. nem egyszer találkozott vele. Budapesten. A hatvanas évek végén. — 1947-ben leépítették M.-éket. A „fentiek”. 1949-ben besöpörték őket. A „lázítókat”. A belügy pinchébe. Aztán Zsilavába. Miért ez a képzettársítás? Ez az idézet az odaírt Donáth Ferencről? A mi történetünkben is érvényes? Mert széltében-hosszában hallotta M. Budapesten: Kurkóék igaz bűne: az RKP-t (Román Kommunista Párt) segítették hatalomra. Nem a magyar nemzetet védtek. Árulók. Kötelek a nyakukba. Sorstüzet emlékükre. És arra az egy-kettő-

re. Aki még itt téblábol. Pokolba dőlte küszöbén. Dögöljenek meg. A holtak is. Akik szembe mertek szállni a fasizmussal. A Hitlerével. Az Antonescuével. A magyarországgal. A háborúval. Együtt az ilyen románokkal. S így érkeztenek el 1944–45-höz. Lentről. A földalattiságból. Egyesülvén minden emberséges magyarral. Néppel. Polgárral. Álomlítóval. Ok őrizték meg iskoláinkat. 1945–46-ban. Két magyar egyetemet teremtettek. Főiskolákat. Művelődést. Sajtót. Könyveket. Nemzetiségi törvényt szerkesztettek. Az 1920 után tapasztaltak ellen. Lágerekből szabadítottak magyarokat. Elhurcoltakat. Fogságból. Tulajdonukat védtek. Szülőföldjüket. Templomaikat. Nemzeti múltjukat. Nemzeti hagyományukat. És... És... És... És a tegnap fasistáival nem közösködtek. És véres leszámolásokba nem keveredtek. Egy világgpusztulás után feltámadt velük a Humánus. (Az emberiség). Botlásokkal, tévedésekkel is. Akkor is. Úgy is. Politikával. Kiegyezéssel. Megegyezéssel. Nemzeti létünket el nem árulva. Fel nem adva. El nem adva. Ahogy lehetett? Másképpen nincs politika. A nemzet politikum is. [Politika: „vminek (valaminek) az intézésében, szervezésében követett irány.”] M. elfogult? A bolsik menti? Nem. Ellenük szól. És önmaga ellen. Bár tudta szerint nem volt „bolsi”. Ha ez önmentegetés, verjétek fejbe! Akár igen, akár nem. Elvárja. Vége e kitérőnek.

Demokrácia és nemzeti kisebbségek Romániában

(Folytatás az első oldalról)

A centralizált állami struktúrák átalakítása már összetettebb jelenség. Ha nem is megy könnyen, akadályok és buktatók nélkül, a legegyszerűbb mégis a centralizált gazdaságirányítás megszüntetése, mivel enélkül elképzelhetetlen a piactudományra való áttérés. Az államigazgatás, az adminisztráció terén azonban a decentralizáció sokkal nehezebben megy végbe, mivel nehezebben tör magának utat az erre irányuló politikai akarat és nehezebben érvényesül a feledésbe merült, erőltet, olykor nem is létező hagyomány. A civil társadalom már visszanyerte azon jogát, hogy szabadon szervezkedjék, létrehozza saját intézményeit, a társadalom életét érintő fontos területeken azonban — oktatás, közrend stb. — továbbra sem szűnt meg az intézményrendszer centralizáltsága, beleértve az intézmények működését biztosító pénzalapot elosztását is. A civil társadalomnak egyelőre nincs meg sem a kellő szervezethez, sem megfelelő pénzalaphoz, hogy széles körben magán vállalon a saját érdekeinek megfelelő intézmények fenntartását és működtetését, de erre a szükséges törvényes keretek híján sok esetben nem is lenne módja. Kétségtelen, hogy az egyetlen lehetséges út a társadalom csoport-érdekeinek teljesebb érvényesülése felé a helyi autonómia, az önkormányzatok létrehozása és az ehhez szükséges jogi, államigazgatási feltételek megteremtése. Egyes kelet-európai országok (Lengyelország, Magyarország) érdemleges eredményeket értek már el ezen az úton, máshol azonban ez a folyamat még a kezdet kezdetén tart. A civil társadalom erején, a politikai intézmények érettségén múlik, hogy milyen ütemben és milyen eredménnyel halad előre.

A legbonyolultabb a harmadik tényező, a nacionalizmus. Bonvolultsága abból ered, hogy a posztkommunista társadalmakban ennek a fogalomnak egyszerre van pozitív és negatív tartalma. A történelmi körülmények kedvező alakulása folytán ezek az országok most nyerték vissza szuverenitásukat, s ebben a helyzetben természetesnek mondható a nemzeti identitás redefiníciója, a nemzeti értékek új alapokra való helyezése. A nemzeti történelem, a nemzeti kultúra, a nemzeti érdekek új kritériumok alapján való megközelítése előfeltétele annak, hogy ezek az országok sikeresen oldják meg az előttük álló kettős feladatot: a gyors fejlődést és az európai struktúrákba való integrálódást. Ebből következik, hogy megítélésem szerint negatív tartalmú az a nacionalizmus, amely a két feladat megvalósítását késlelteti vagy akadályozza.

Mi az oka az ilyen típusú nacionalizmusnak és mennyire veszélyes az etnikai kisebbségek kérdésének rendezésére és esetleges etnikai konfliktusok kioldására nézve?

Az első és legfőbb ok a politikai struktúra újrendeződése és a demokrácia intézményeinek labilitása. Mivel a nemzeti identitás redefiníciója mindenképpen kedvez a nacionalizmusnak, bizonyos rétegek a nemzeti értékek és opciók (szuverenitás, hadsereg) túlcitálásával azt próbálják elérni, hogy egymaguk szabják meg a fogalom tartalmát. Mivel pedig a politikai hatalom újraelosztása a demokrácia és/vagy a nemzet értékei közötti választás eredménye, hasonló program annak arányában számíthat sikerre, mennyire befolyásolható a társadalom jobboldali/szélsőjobboldali jelszavakkal.

Második okként számításba kell venni a szélsőbal és szélsőjobb nézetek és érdekek találkozását. Mindenütt megszűnt a kommunista párt és annak irányító apparátusa, továbbá feloszlatták a titkosrendőrséget; több tízezer személy úgy vesztette el hatalmát, hogy a politikai pluralizmus körülményei között semmi reménye arra, hogy balos nézetek hangoztatásával újra hatalomhoz jusson vagy egyáltalán közéleti szerepet játszék. A szélsőbal és a szélsőjobb találkozás azért különösen veszélyes jelenség, mert két olyan doktrína és két olyan struktúra ötvöződik, amely régebbi vagy frissebb hagyománya folytán számottevő politikai befolyásra tehet szert, nyomást gyakorolhat a politikai döntéshozatalra, sőt, megkísérelheti a hatalom demokratikus úton való megszerzését is. Az ultranacionalista nézetek hangoztatása, az intolerancia létkörének fenntartása azoknak a társadalmi csoportoknak az igyekezetét tükrözi, ame-

lyek megpróbálják akadályozni a demokrácia intézményeinek működését s annak az új társadalmi berendezkedésnek a sikerre vitelét, amely őket teljesen kiszorítja a hatalomból. A kelet-európai posztkommunista társadalmakat rövid távon nem a kommunizmus visszaállításának veszélye fenyegeti, hanem inkább az, hogy politikai struktúráiban, döntéshozatali és a közvéleményt irányító fórumain egyre nagyobb szerephez jutnak ama társadalmi réteg képviselői, amelyek politikai ideálja az antidemokratikus, autoriter, intoleráns hatalom. Az antiszemitizmus jelensége például szinte egész Kelet-Európában függetlenül az illető országban élő zsidóság lélekszámától, a politikai és szellemi életre gyakorolt befolyásától; ez az antiszemitizmus nem más, mint egy hagyományos ideológiai trend felújítása azzal a céllal, hogy a nemzeti érdekek képviselőit maguknak kisajátítsák a hazafiatlanság vádjával kompromittálják azokat, akik valójában a toleráns, demokratikus jogállam hívei. Ezekben a politikai ellentétekben természetesen újra felmerül a centralizált állam és a homogén társadalom eszméje, amely most már nem a kommunista dogmákra, hanem a nacionalista ideológia érveire támaszkodik.

Kétségtelen, hogy meglehetősen nehéz általánosan minősíteni a kelet-európai országokban jelentkező nacionalizmust és annak veszélyeit, bizonyos kritériumokat azonban alkalmazhatunk. Elsőként azt a szempontot, hogy a demokrácia intézményrendszer mennyire képes az átalakulással járó konfliktusokat és kríziseket a politikai demokrácia eszközeivel kezelni és mennyire számíthat ebben a társadalom támogatására. Lengyelországban, Csehszlovákiában és Magyarországon nemcsak a gazdasági reformfolyamat indult el korábban; ezekben az országokban fokozatosan kialakultak a társadalmi párbeszédnek, a politikai konszenzuskeresésnek azok a mechanizmusai is, amelyek módot adnak a politikai nézetek egyeztetésére és a konfliktusok feloldására. Ellenkezőleg, más országokban fennáll a politikai konfliktusok erőszakos rendezésének veszélye; ezekben az országokban az etnikai kisebbségek iránti intolerancia nem azért veszélyes, mert felszámolással fenyegeti őket, hanem azért, mert csalhatatlan jele annak, hogy a társadalom bizonyos csoportjai, bizonyos politikai erők készek az erőszak alkalmazására, végső soron polgárháború kirobbantására is saját pozícióik megőrzése érdekében. Jugoszlávia példája bizonyítja, mennyire nagy az erőszak kísértése politikai kérdések megoldásában ott, ahol az állami struktúrák alapjainál kommunista dogmák állnak, illetőleg nacionalista voluntarizmus.

A jogi rendezés perspektívái

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencia 1975-ben Helsinkiben aláírt Záródokumentuma rendkívül fontos eseménye annak a folyamatnak, amely előkészítette a kommunista rendszerek összeomlását. Először született meg ugyanis olyan átfogó, minden európai országra érvényes nemzetközi dokumentum, amely az emberi jogok kérdésében leszögezte az európai államok összességére érvényes normákat. Ennek ellenére azonban, hogy aláírásukat adták erre a dokumentumra, a kommunista országok nem kívánták és — a rendszer jellegéből eredően nem is tudták volna — alkalmazni ezeket a normákat. A dokumentum elfogadása azonban módot adott arra, hogy elinduljanak azok a polgárjogi, ellenzéki mozgalmak, amelyek mind szélesebb körben hirdették az emberi jogok egyetemességét, s ezek a mozgalmak számíthattak a nyugati demokráciák támogatására. A Helsinkie Záródokumentum kiváló példája annak, hogy nemzetközileg elfogadott politikai és jogi normák, ha nem is közvetlenül, ha nem is azonnali eredménnyel, rendkívül pozitívan befolyásolhatják bizonyos társadalmi folyamatok alakulását.

Az etnikai kisebbségek jogainak nemzetközileg elfogadott normák alapján való rendezése bonyolultabb kérdés. Az emberi jogok normáinak kidolgozása azért egyszerűbb, mert könnyű meghatározni, kire vonatkoznak, milyen viszonyt szabályoznak ezek a normák: az állam és az állampolgár viszonyát. Az etnikai kisebbség azonban olyan csoport, amelyet őt magát is meg kell határozni, s csak azután normákba foglalni az

állammal, illetőleg más csoportokkal szembeni viszonyát.

Miért van erre egyáltalán szükség? A liberális gondolkodás az etnikai kisebbségek tagjainak jogait is biztosítva látja azáltal, ha egy állam garantálja az általánosan vett emberi jogokat. Miért nincs így és miért nincs így különösen Kelet-Európában? Először azért, mert az etnikai kisebbségek fennmaradása, jogaik érvényesítése bizonyos garanciákat, feltételeket, intézkedéseket igényel még a legdemokratikusabb társadalomban is. A többségi nemzethez való tartozás előny, ezzel szemben valamely etnikai kisebbség tagjának lenni hátránnyal jár. Ez a magyarázata annak, hogy minden társadalom ismeri a természetes asszimiláció jelenségét. Ahhoz azonban, hogy az etnikai kisebbségek tagjaira ne nehezedjék a kényszerű asszimiláció nyomása, olyan feltételeket kell számukra biztosítani, amelyek az előnyök és a hátrányok arányát elviselhető szinten tartják. Ezért van szükség a kisebbségek irányában pozitív diszkriminációra, ami kizárólag kollektív jogok elismerése útján valósítható meg. (Sajátos jogok biztosítása az adminisztrációban, a bírósági eljárásban, az oktatásban és a kultúrában.)

Kelet-Európában azért sajátos az etnikai kisebbségek helyzete, mert részint korábbi történelmi hagyományok, részint a kommunista örökség folytán jogok elismerését és gyakorlását akadályozza a nacionalista ideológia, illetőleg az intézmények centralizáltsága. Ennek meghaladása részben jogi szabályozás kérdése, különös tekintettel a helyi önkormányzatok szerepének és működésének kidolgozására. Mindaddig, amíg valamely ország alkotmánya, illetőleg hatályos törvényei nem írják elő, illetőleg nem teszik lehetővé, hogy valamely közigazgatási egység (megye, város, község), ahol bizonyos arányban az etnikai kisebbséghez tartozó személyek is élnek, a közszférában és a bírósági eljárásban használtos nyelv az iskolák megszervezése stb. kérdésében megfelelően döntsön, addig az etnikai kisebbségek jogai nincsenek biztosítva. E kérdés rendezése kétségtelenül feltételezi a civil társadalom intézményeinek megszilárdulását is, ami szintén hosszabb folyamatot igényel.

Vessünk össze két meghatározási kísérletet. 1) Etnikai kisebbség azon személyek csoportja, akik magukat ekként definiálják. 2) Etnikai kisebbségnek nevezzük azon személyek csoportját, akik hosszabb ideje ugyanazon a területen élnek, megőrizték nyelvüket és/vagy kulturális hagyományait, amelyek el-

térnek a többséget alkotó nemzetétől. Az első meghatározás előnye, hogy minden külső szempontot és viszonyítást mellőz; hátránya, hogy elmossa a határt az elmúlt évtizedek folyamán bizonyos országokban letelepedett vendégmunkások és/vagy menekültek, illetőleg a történelmileg kialakult etnikai kisebbségek között, holott ezek a különbségek mind az illető népcsoportok jellegét, struktúráját, mind pedig státusuk nemzetközi jogi szabályozását illetően nem elhanyagolhatóak.

Az elmúlt évtizedek társadalmi mozgalmi megmutatták, hogy a nyugati demokráciák sem tekinthetnek el bizonyos társadalmi kategóriák azon igényétől, hogy számukra saját csoportjogokat biztosítsanak, illetőleg olyan politikát alkalmazzanak problémáik kezelésére érdekében, amelyek túlmutatnak az egyéni szabadságjogokon. A nők, az öregek, a fiatalok, a munkanélküliek, a hátrányos helyzetűek — és a sort még folytathatnánk — mind olyan jelszavakkal léptek fel, amelyek arra irányultak, hogy bizonyos intézkedések — ha kell, pozitív diszkrimináció — útján javítsák vagy, ha lehet, a többiekével egyenlővé tegyék esélyeiket a társadalomban. Az etnikai kisebbségek jogainak kérdése legfeljebb annyi különbözik a társadalmi kategóriáktól, hogy politikai implikációját olvok eltúlozzák vagy eltorzítják.

E tekintetben egyébként politikai és jogi szempontból egyaránt az európai integrációs folyamat a megoldás legbiztosabb irányát mutatja Kelet-Európa társadalmi számára. Témánk szempontjából az integráció két legfontosabb tétele az államhatárok feloldása és a helyi autonómiák működtetése. Márpedig Kelet-Európában az etnikai kisebbségek jogainak rendezését évtizedeken át talán semmi sem akadályozta jobban, mint a merev, az emberek és a szellemi javak szabad áramlását lehetetlenné tevő államhatárok, illetőleg az állami centralizáció. Ezeknek az országoknak most már nincs más választásuk, mint az európai integrációba való bekapcsolódás. Az pedig nem lehetséges sem megfelelő ideológia, sem megfelelő jogi normák és társadalmi struktúrák nélkül. A nyugati típusú demokrácia nem magában véve garanciája az etnikai kisebbségek kérdése rendezésének, de garanciája annak, hogy egyáltalán rendezhető legyen.

A tanulmány 1991 júliusában egy amerikai folyóirat számára készült. Második része következő számunkban olvasható.

Merre tovább, EMT?

– 1990 elején, amikor egymás után alakultak meg – vagy alakultak újra – a tudományos, kulturális szervezetek, úgy látszott, hogy ezek között az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság az, amelyik igazán sok – elsősorban fiatal – szakembert képes összefogni, és amelyik úgymond „alulról szerveződik” s nem „felülről szervezik”. Az eltelt időszak tapasztalatai alapján mit mondhat az EMT elnöke, SELINGER SÁNDOR a társaság jelenlegi helyzetéről?

– Azt hiszem, hogy a tömegbázisunk továbbra is megvan, de az aktív tömegbázis az elmúlt évben erősen csökkent. Ennek többféle magyarázata is lehet. Minden – akár tudományos, akár társadalmi – szervezet vezetője most arról panaszkodik, hogy a gazdasági problémák a társadalomszervezésbe is „begyűrűztek”. Ez az EMT-re is érvényes, bár azért elég sok eredményt felmutathatunk. Nemcsak a számítástechnikusaink jeleskedtek, hanem a fizikusok, gépészmérnökök és építészek is sok olyan tevékenységet szerveztek, amelyekből látszik: hasznos munka folyik ezeken a szakterületeken. A vezetőség a közelmúltban mégis úgy érezte, szükség van bizonyos koncepcióváltásra a tagság munkájában. Ezt az indokolja, hogy ifjúságunkat egészen más irányban, egészen más alapokon, információs struktúrában és bázison kell átnevelni. Ezért nyitottunk a középiskolások és egyetemi hallgatók felé, s ezzel párhuzamosan a tantervek is gondoltunk...

– Hogyan történt ez a nyitás?

– 1991 márciusában eldöntöttük, hogy középiskolásoknak és első-másodéves egyetemi hallgatóknak szóló lapot indítunk. (Már három szám az olvasók asztalára is került.) **FIRKA** című lapunkról van szó, amely fizika, kémia, informatika alapokat nyújt az említett kategóriáknak. (A kiadvány célkitűzését egyébként az első szám beköszöntőjében ismertettük.) Ezenkívül nagyon fontosnak tartottuk, hogy a középiskolások matematika, fizika, kémia, informatika versenyeken – főleg nemzetközi versenyeken – vegyenek részt, mert az utóbbi időben elég kevés tanulónak volt erre lehetősége. (Az Oktatásügyi Minisztérium szervez ugyan hasonló versenyeket, de úgy gondoltuk, hogy kulturális autonómiánk egyik építőköveként – vagy ugródeszkjaként – az EMT „belső” versenyei is hasznosak.) A helyi szakaszok győzteseit magyarországi nemzetközi versenyekre küldtük, ahol – például fizikából és informatikából –, több első helyet is szereztek.

– Informatikából a Nemess Tihámérs versenyéről van szó...

– Igen; a fizikusok a **Vermes Miklós**ról elnevezett nemzetközi versenyen, a kémikusok az **Irinyi János** versenyen vettek részt. A nyáron szaktáborokat szerveztünk – a fentebb említett területeken – s ezekről nagyon pozitív visszajelzéseink vannak. A fizika-kémia táborban magyarországi vendégeink is voltak, az **Eötvös Lóránd Fizikai Társulat** versenyein díjazottak. Kommandó táborozáson vettek részt. Ez volt az első nemzetközi, oda-vissza alapon történő kapcsolat, amelyet, gondolom, tovább kell fejleszteni. Az EMT keretében a tanártovábbképzést is megszerveztük az általános- és középiskolai matematika-, fizika- és kémiatanároknak. A kovásznai és udvarhelyi rendezvények amolyan **Hogyan tovább, magyar nyelvű tanártovábbképzés?** vitafórumként indultak, s az ott elhangzottak alapján azt kell eldöntenünk, jó-e, helyes-e az, amit eddig próbáltunk megtenni, vagy pedig oktatási elképzeléseinket egészen más alapokra kell helyezni. A kovásznai továbbképzőn nagyon érdekes volt a **Hit és tudomány** című vita: ezt a hosszú ideig egymással szembeállított két világségképet, természetképet próbáltuk egymás mellé állítani. A jelenlevő teológusok, illetve természettudósok részéről tapasztalt érdeklődés azt bizonyítja, hogy ezt a témát folytatni kell.

– A tanártovábbképzés programját, gondolom, az EMT szakbizottságai határozták meg. De a tanárok az adott tantervek és feltételek keretében tanítanak, a továbbképzőn szerzett ismeretanyagot itt kell hasznosítaniuk. Mennyiben illeszkedik az EMT-program az országos iskolarendszerben tanított tananyagba? illetve: egyeztetik-e elképzeléseiket az Oktatásügyi Minisztériuméival?

– Figyelembe vettük a középiskolai oktatási tanrendeket s azt, hogy ezek milyen „mélységig” hatolnak a különböző tudományágakba. Ezekkel ezelőtt a **Korunkban volt egy forró pontok a fizikában** című kerekasztal: valami hasonlót próbáltunk most mi is. Amolyan „fókuszáló” megbeszéléseket akartunk bevezetni, amelyek nyilvánvalóan, kapcsolódnak az oktatási tanrendhez, de túl is mutatnak azon. Az információ iránti érdeklődést próbáltuk felkelteni, megmutatni, hogy lehet másképp is gondolkodni, nemcsak ebben az adott oktatási sémában, hogy ezen túl is nyitni kell. Az oktatásban nem a tudománynak vagy a tudásanyagoknak mintegy nyomdaló továbbadása a lényeg, hanem a gondolkodtatást elősegítő oktatási struktúrát kell létrehozni, amely nem mechanikus, hanem építő jellegű... Hogy jól gondoltuk-e, azt a jövő fogja eldönteni, egyértelmű válasz még nincs...

– Eddig csupa sikeres kezdeményezésről beszélt, elnök úr. Vannak-e gondok is az EMT munkájában?

– Úgy érzem, hogy a mérnöktársadalom derékhada mintha kimaradt volna ebből az egész tevékenységi kör-

ből. Igaz, a gépészeti, építészeti szakosztály szervezésében voltak szimpóziumok, találkozók – szeretnénk, ha ezek is vitafórummá alakulnának, s nem klubdelutánjellegűek volna –, de hát még igen sok szakterületen működő magyar mérnök van, akiket nem lehet az EMT „alulról építkező” struktúrájában megtalálni. Mintha csak ezek a kategóriák nem igényelnének információt... Ahogy első kérdésében megjegyezte, mi semmit sem akarunk „felülről” szervezni, úgy képzeljük, az emberek azzal fordulnak hozzánk, hogy ilyen vagy amolyan információra van szükségük, és akkor mi azt az információt megpróbáljuk előteremteni. Hát a mérnökök részéről ilyen igény nem merült fel, s ez az, amit nagyon hiányolunk.

– Vajon miért nem merül fel? Megkapják máshol az igényelt információt?

– Nem hiszem. Most, amikor mégis csak lehetőség nyílt

Beszélgetés Selinger Sándorral

az információ áramlására, fontos volna, hogy az egyének úgymond „kinyissák az antennáikat”. Viszont nem alakult ki az egyén és az információs csatorna közötti kapcsolat. Ezt én azzal magyarázom, hogy túlságosan a mindennapi, anyagi, gazdasági problémákkal vagyunk elfoglalva, s nincs időnk arra koncentrálni, hogy például valamilyen vállalkozás sikere szempontjából milyen információs csatorna volna igazán hasznos...

– Az EMT megalakulásakor célul tűzte ki az anyanyelvű oktatási rendszer megszervezésének támogatását, a Bolyai Tudományegyetem újraindítása érdekében a Bolyai Társasággal is együttműködik. De tegyük fel, hogy az önálló, anyanyelvű oktatási rendszert, a kulturális autonómiát egyelőre, sőt talán még hosszú ideig, nem lehet megvalósítani. Ilyen körülmények között az EMT tevékenysége hogyan, mennyiben segíti a hazai magyar szakemberek munkáját? Tehát: fűződik-e az embereknek valamilyen érdeke ahhoz, hogy elmenjenek például egy EMT-szervezte tanártovábbképzőre vagy szimpóziumra?

– Ennekem mindig az volt a véleményem, hogy az információkat a nyelv csak a hordozója. Az anyanyelv nyilvánvalóan nagyon fontos, mert gyermekkorban anyanyelven rögződnek azok az algoritmusok, amelyek alapján a tudás információs értékét asszimiláljuk. Továbbképzésen, konferencián információhoz lehet jutni, amely könnyebben asszimilálható, ha anyanyelven hangzik el. Ha pedig a nyelv valakinek nem jelent akadályt, a 21. század felé haladva, annál inkább bele kell kapaszkodni minden hasznos információba, függetlenül attól, hogy az milyen csatornán érkezik. Másrészt: nem hiszem, hogy némelyek azért bártortalanodtak volna el, mert még nem sikerült a kulturális autonómiát, az önálló oktatási rendszert kialakítani. Ezekre fel kell készülni, olyan szakemberekre van szükség, akik a megfelelő pillanatban megfelelő színvonalon tudjanak majd dolgozni. Ehhez a felkészüléshez teremt meg a keretet az EMT.

– Tehát érdemes folytatni az oktatást, továbbképzést...

– Egyértelműen.

– És az EMT többi tevékenysége közül mit érdemes még folytatni, és mit nem?

– Szerintem nincs sok értelme az olyan „vándorgyűléseknek”, amelyek inkább klubdelutánra hasonlítanak. Ezeknek úgy volna értelme, ha a mindennapi életbe-tevékenységbe beépíthető tervek, tanulmányok kidolgozásával foglalkoznának. Ha pedig ezt nem sikerül elérni, akkor az egész EMT-hálózatnak kimondottan csak információs bankká kellene átalakulnia. A mérnöktársadalom szempontjából én most már csak ezt látom hasznosnak. Arról nem is beszélve, hogy anyagilag is kisebb a megterhelés, ha az információs szolgáltatásra rendezkedünk be, mert akkor nem kell utazgatni, szervezni stb., és az emberek a megfelelő EMT-hálózaton keresztül a külföldi kapcsolatokból származó információhoz is hozzájuthatnak.

– Milyenek most az EMT külföldi kapcsolatai?

– A magyarországi MTE SZ szervezeteivel – a **Neumann János Számítógéptudományi Társasággal**, az **Eötvös Lóránd Fizikai Társulattal**, a **Magyar Kémikusok Egyesületével**, a **Gépipari Szakegyesülettel**, az **Építészeti Szakegyesülettel** – kapcsolataink nagyon jók. Ezek révén sok információ jut az EMT központjába, illetve mi is felkérhetjük a társaságok tagjait, hogy bizonyos információkat szerezzenek be és juttassanak el hozzánk, mi aztán eljuttatjuk azokat az EMT fiókszervezeteihez. (Igen lényeges, hogy így szélesebb szférában lehet szórni ezeket az információkat.) Fontosnak érzek egy nemrég létrejött kapcsolatot, amely a dániai Henning város közvetítésével, a kolozsvári **Termoenergetikai Kutatóintézet** és a dán **Termoenergetikai Kutatóintézet** között alakult.

– Tehát a romániai társadalom egészségének hasznos az EMT kapcsolata.

– Igen, ez az első ilyen eset, amikor az EMT és egy külföldi szervezet keretét a romániai energetikai szakembereknek kell tartalommal megtölteniük.

– Különböző: javult-e az EMT kapcsolata a román társ-szervezetekkel?

– Tudnak létezésükről, de én sem mondhatok többet, mint amit a vezetőség tagjai egy 1990 végén elhangzott beszélgetésben az ön kérdésre válaszoltak. Igaz, mi sem tettünk lépéseket ilyen értelemben. Most készülünk tanfolyamainkat az Oktatásügyi Minisztériummal elismertetni.

– Mielőtt a magnót beindítottam volna, elnök úr egy EMT ösztöndíj-pályázat kudarcairól beszélt. Hogy szinte alig akad jelentkező, aki a magyarországi ösztöndíjakat igényelte volna. El lehet azt képzelni, hogy a jól felkészült romániai magyar szakemberek már régen külföldön dolgoznak, az itthon maradtak pedig nem mernek versenyre állni?

– A magyarországi **Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság** ajánlott fel évi két ösztöndíjat (egyet műszaki és egyet természettudományi témakörben) a harminc-negyvenéves romániai magyar szakemberek posztgraduális továbbképzésére. Az EMT által felállított követelmények között szerepelt az, hogy a pályázónak tudományos szakdolgozatot kell felmutatnia, valamint az is, hogy a témakört, kutatási irányt, lehetőség szerint a továbbtanulásra választott kutatóintézetet is meg kell határozni. Az igen csekély jelentkezést szerintem két dolog magyarázhatja. Vagy az, hogy kutatóinkat nem elégíti ki a magyarországi szakosodás, tovább, meszebbre tekintenek. Vagy pedig az, hogy magasnak találják a felállított mércét, s ez azt bizonyítaná, hogy ilyen korú szakembereink között nincs meg az a tömegbázis, amelyik önálló kutatási munkára lenne hivatott. Érdemes volna ezen elgondolkozni...

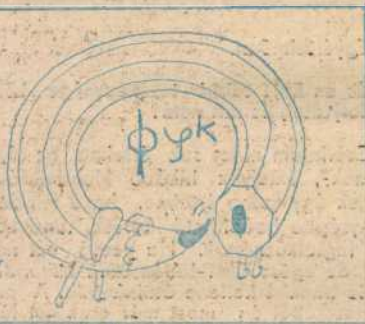
BALLA KATALIN

Mellékelt képünkön a **FIRKA** első számának borítólapja látható. Az EMT, amint az a szerkesztőbizottság elnökének, dr. Selinger Sándornak bevezető sorából kitetszik „... olyan lapot kíván a tanuló ifjúság kezébe adni, amely magába ötvözné a fizika-informatika-kémia tárgykörét, nevezetesen mindazt, ami a tananyaghoz és a tantárgyolimpiákon kért ismeretekhez kapcsolódik”. Az idén tavasszal indult negyedévi kiadványnak eddig három száma látott napvilágot. A **FIRKA** a Kolozsváron megjelent Matematika- és Fizikai Lapok hagyományait továbbvive, a mai követelményeknek megfelelő, új arculatú lap kíván lenni. Dr. Zsákó János főszerkesztő beköszöntőjéből megtudjuk azt is, hogy a fizikát, informatikát, kémiát a szerkesztőbizottság nem választja szét teljesen, azok mind egyike jelen van minden rovatban, ha esetleg nem is minden lapszámban. A megjelent három lapszám hat állandó rovatot tartalmaz, ezek: Ismerd meg! – viszonylag hosszabb lélegzetű anyagokkal, amelyek kiegészítik az iskolában tanultakat; Tudod-e? – tudományos újdonságokról, érdekességekről szóló rövid cikkek; Arcképcsarnok, tudománytörténet – az említett három tudományág fejlődésében fontos szerepet vállalt, elsősorban erdélyi személyiségek bemutatása; a Kísérlet, labor, műhely rovat azoknak segít, akiknek nem áll rendelkezésére jól felszerelt laboratórium, de szeretnének kísérletezni azzal, amihez hozzájutnak; Hobby – azoknak, akiknek olyan szenvedélyük van, amely valamilyen kapcsolódik a fizikához, kémiához vagy informatikához, és végül a Feladatmegoldók rovata, amely a tanulók tudásának, ismereteinek alaposabbá kívánja felmérni.

A **FIRKA** első három számának szerzői névsora imponáló: dr. Puskás Ferenc, Jodál Endre, Kása Zoltán, Balázs Márton, Kovács Zoltán, Hints Miklós, Löwy Dániel, Rác Csaba, Virágh Károly, Máthé Enikő, Gábor Zoltán, Imecs Zoltán, Farkas Tivadar, Karácsonyi János, Bartos E. István, Bartos Zsolt. A tudósok „arcképcsarnokában” dr. Heinrich László, Gyulai Zoltán, Born Ignác, Irinyi János, Teofil T. Vescan, Marx György és Faludy Tamás Zoltán tevékenységéről olvashatunk részleteket.

Fi
fi
ka

Előző lapszámunkban nem voltak logikai feladványok, tehát megfejtéseket sem kell közzélnünk — következhetnek.

E heti kérdéseink

Szavak és kakukktolás. A következő szavak közül melyiknek mi a jelentése: **abrichtol, aló, angyalbőr, áristom, avrik?** Ha ezt tudjuk, az is kiderül, hogy **melyikük a kakukktolás.**

Számok. Hogyan folytatódik a következő szám-sor: **33 68 48 177** Hát a következő **2 3 6 9 36 41 2467**

Rögbipoláris

Sport és előítélet... Eddig nem sokat gondolkoztam a kettő összefüggésén. Természetes, hogy mindenkinek megvan a kedvenc sportja, amit a legszívesebben néz meg a televízióban — van, aki a Mikrosolyát várja, van, aki a Forma 1-et, egyeseit a teniszt, mások (a legtöbben) a labdarúgást. Abban a körben, amelyben sportkedvelőként jömm-gam mozgok: legkevesebben és legkevésbé a rögbimérkőzéseket.

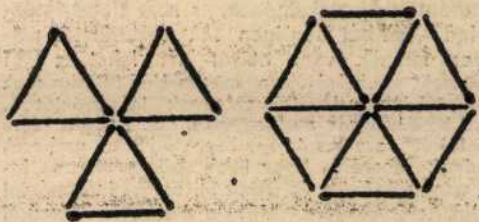
Nálunk, magyaroknál ez a játék mindmáig nem honosodott meg. Szabályait nem ismerjük, ezért nem látunk benne fantáziát, sőt ebbéli tudatlanságunk előítéletekben nyilvánul meg: hogy ez a játék durva, a nyers erőn kívül egyéb nem is szükséges hozzá, egyszerű, érdektelen. Vajon így lenne? Kialakulhatott volna egy fantáziátlan, erőszakos játéknak akkora kultúrája és mitológiája, mint a rögbinek — Angliától és Franciaországtól Új-Zélandig és Ausztráliáig?

A sportágban októberben Világkupát rendeztek, és — a román részvétel miatt is — a tévé-sorozatban sugárzott néhány csoportselejtező, majd helyosztó mérkőzést, természetesen az elődöntőket és a döntőt is. Kezdetben csak azért néztem bele egy-egy közvetítésbe, hogy a parlamenti viták után lássak valami szelidebbet, megnyugtatóbbat is, később már szinte egy-egy egész meccset végig tudtam nézni. Végül a döntőt türelmetlenül vártam, lemondtam más programról, korábban ebédeltem... szóval világra úgy, mint egy nagy focimeccs előtt.

Mindenből a legjobbat, csak a legjobbat! — milyen jó lenne, ha bárminek a fogyasztásakor be-

Fallóra. Egy embernek más órája nem volt, mint egy pontos faliorája, amit azonban néha elfelejtett felhúzni. Egyik ilyen alkalommal, amikor nem tudta, mennyi az idő, elment otthonról a barátjához; nála töltött egy bizonyos időt, majd hazament és be tudta állítani az órát. Hogyan állapíthatta meg hazaérkezésekor a pontos időt anélkül, hogy előzőleg tudta volna az út időtartamát?

Gyufaszálak: 1. A baloldali ábrát három gyufaszál áthelyezésével úgy alakítsuk át, hogy négy rombuszt kapjunk. 2. A jobboldali figurából — szintén három gyufaszál áthelyezésével — alakítsunk ki három rombuszt.

tudnánk tartani ezt a követelményt. Az Ausztrália-Uj-Zéland elődöntő (amely egy korszak végét, az All Black csapat hegemoniájának megszűnését hozta) és az Ausztrália-Anglia döntő (amelyen a saját pályán, királynőjük és miniszterelnökük jelenlétében szenvedtek heroikus vereséget az angolok) a sokat látott szakértők szerint minden idők legszebb, legszínvonalasabb mérkőzései voltak. Érdekes megfigyelni, hogy a rögbit „angolul beszélő” szigetországokban játsszák a legmagasabb színvonalon, s e játék földrajzában van egy érdekes észak-dél bipolaritás. A kezdeti időben természetesen Észak dominált (Anglia a rögbi hazája, ott találták ki), tojáslabdában most már jó ideje rendszeresen a déliek győznek.

Nem durva emberek, hanem erős jellemek sportja ez. Úgy férfias, hogy nem lehet csalni, apró trükkökkel érvényesülni. Hangsúlyosan csapatjáték — a legtöbb résztvevős az összes labdás sport közül: egy-egy team tizenöt játékosból áll. Természetesen szerepe van benne az összehangolt fizikai erőnek, de még nagyobb szerepe a szellemi erőnek, már pusztán a játékosok és a kombinációs lehetőségek nagyobb száma miatt is. Lejegyeztem a döntő néhány játékosának foglalkozását: ügyész, ügyvéd, sebészorvos, rendőrtiszt, menedzser. Eszembe jut, hogy Albert Camus is rögbijátékos volt (nem tudom, hogy vitte-e a válogatottságig).

És ime, egy ellesett párbeszéd: „A rögbipályán nem lehet beszélni” — így az egyik kommentátor. „Angliában” — tette hozzá a másik. Igen, itt-ott még nagyon messzinek tűnnek a pólusok.

... Felfedeztem hát magamnak a rögbit! Szegényebb lettem egy előítélettel, gazdagabb azzal a jó érzéssel, hogy az, ami kezdetben legfeljebb a másság iránti „tolerancia” volt, újabb élmények forrása lehet. Higgyék el, nem rossz gyakorlat.

AGOSTON HUGÓ

Tesztközelben

Értelmezés

Múlt heti számunkban — **Tesztközelben** című, szándékunk szerint meglehetősen rendszerességgel folytatandó új rovatunkban — **emberismereti** tesztet közöltünk. A feladat az volt, hogy egy megadott táblázatba írjuk be harminc olyan ismerősünk nevét, akikkel rendszeres kapcsolatban állunk, majd 1-től 9-ig osztályozzuk hozzájuk való viszonyunkat. Az alábbiakban közöljük a „megfejtést”, azaz — a válaszok tudományos kiértékelését.

Számolja meg, hány számjegyet (mindegy, hogy melyiket) alkalmazott egyáltalán!

— Ha a lehetséges kilenc számjegyből (1—9) az értékelés során legfeljebb hárommat használt fel: Ön nagyon rossz emberismerő. Általában csak kevésbé érti meg embertársait, valószínűleg azért, mert nem is érdekli igazán irántuk. Ebből természetesen következik, hogy nem is tud bánni az emberekkel — nincs érzéke mások igényeire, elvárásaihoz, szükségleteik megérzéséhez és kielégítéséhez. Valószínűleg gyenge és rossz vezető lenne, beosztottjai nem kedvelnék, nem éreznék Ön mellett biztonságot és figyelmet. Bizonyára tapasztalja is, hogy nemigen tud bánni az emberekkel: nem tudja rokonszenvüket kivívni, elképzeléseit velük megosztani és elfogadtatni. Ez a készség viszont

jelentős mértékben tanulható, fejleszthető.

— Ha az 1—9 skála pontjából 4—6 számjegyet felhasznál (valamennyit legalább egyszer): rendelkezik némi emberismerettel, ez azonban legfeljebb átlagosnak mondható. Olykor felfigyel mások igényeire, felismeri mások szükségleteit és tulajdonságait is, viszonylag reális képet tud kialakítani azokról, akikkel kapcsolatba kerül — ez azonban az emberekkel való bánni tudáshoz még mindig nem elég! Passzív emberismerete nem párosul érdeklődéssel és törődéssel; nincsenek komolyabb ambíciói másokat mozgósítani, közös célokra összekötni és sikeresen összefogni, egyszóval: Önnek még sokat kell tanulnia, ha vezető, netalán népszerű ember szeretne lenni.

— Ha a lehetséges kilenc számjegyből 7—8 számjegyet felhasznál: jó emberismerő.

Önök van érzéke mások pozitív és negatív tulajdonságait hamar észrevenni, természetüket felismerni, ráadásul érdekli is az emberek, az emberismeret iránt (többek között talán ezért tölti ki a teszteket is). Általában megérti, hogy az emberek mit szeretnének, mire törekcsenek, mit igyekeznek elkerülni; ennek alapján bánni is tud azokkal, akikkel munkája során kapcsolatba kerül. Valószínűleg jó átlagos vezető (vagy azzá válna), akit beosztottjai, partnerei, munkatársai értékelnek és elfogadnak, akivel szívesen kerülnek kapcsolatba. Céljait az emberekkel hamar elfogadtatja, azok készek követni Önt, és valószínűleg népszerűnek is érezheti, mondhatja magát.

— Végül, ha legalább 8 számjegyet (vagy mind a kilencet) felhasználta: mesteri emberismerő. A viselkedés és a kommunikáció finomságait is tévedhetetlenül érzékeli, arra reagálni is képes. Érti az embereket, érti a szándékait, törekvéseit, és mivel ez az Ön számára fontos is, kiválóan tud bánni az emberekkel. Ezt egyébként bizonyára tapasztalja is mindennapi életében: ha igazán akarja, könnyen rá tudja venni az embereket saját elképzelései elfogadására és megvalósítására, könnyen tud másokra hatni, másokat közös célokra mozgósítani, rábeszélni, összefogni. Ön ideális vezetői készségekkel rendelkezik,

akit emberei nem csupán elfogadnak (illetve elfogadnának), de bizonyosan kedvelnek, nagyrabecsülnék, követnek is. Akiben a többi ember iránti érdeklődés ilyen jó felismerő- és megértőkészséggel társul, az szükségképpen kiváló vezetői alkot.

A teszt eredményét — tehát az egyes számjegyekből kialakult elosztási ábrát — egy második szempont szerint is érdemes értékelni.

1. Unimodális az elosztás, ha valamelyik számjegy feltűnően többször szerepel mint bármelyik másik, és ez a „csúcs” legalább kilenc. Aki ilyen eredményt ért el, az emberközi kapcsolataiban, viszonyulásaiban merev sémákban gondolkodik és ítélkező ember; sztereotípiákra, tehát folyton ugyanazon fogalmakban való gondolkodásra hajlamos. Ehhez rendszert a másik iránti érdeklődés, esetleg énközpontúság társul. Hajlamos a dolgokat egyetlen szempontra leegyszerűsíteni, másokról kliséket (szabványos, előítéletes képeket) kialakítani — ugyanakkor valószínűleg el is távolodik az emberektől —, magányos, másokat meg nem értő emberré válni.

2. Bimodális az elosztás, ha két kiemelkedő „csúcs” van az ábrán, mindkettő legalább 7—7, és közöttük legalább két számjegynyi távolság van (a kettőnek nem kell teljesen egy-

formának lennie). Ez az eredmény jellemző a végtelékben, „fekete-fehérben” gondolkodó emberekre, akik másokat is így ítélnek meg: vagy csupa jó, vagy csupa rossz. Az ilyen ítélkezésre hajlamos, mindent pozitív-negatív szélsőségekben látó ember rendszerint autokratára (igyekezik másokra saját nézetét rákényszeríteni), kedveli a sommás véleményeket, a kategorikus kijelentéseket; szinte csak kedvencei és ellenségei vannak, a kettő között nincs átmenet. Az ilyen ember ráadásul gyanakvó, bizalmatlan fajta, hiszen saját ítélkezési módját másokról is feltételezi.

3. Plurimodális végül az az elosztás, amelyik egyik előzőbe sem sorolható — rendszerint azért, mert több kisebb „csúcs” található az ábrán, de egyik sem emelkedik ki különösen. Ez az ábratípus jellemző a nyitott, érdeklődő, másokat meghallgató, másokra odafigyelő, sémák helyett árnyalatokban gondolkodó emberekre, akik tudják, hogy a világ sokrétű és sokoldalú. Ezért ezek az emberek vezetőként inkább a demokratikus stílusra, a csapatmunkára, mindenki bevonására, mindenki figyelembevételére hajlanak, önmaguk helyett másokat, a csapatot igyekeznek sikerekhez juttatni és kihangsúlyozni. Nemcsak a népszerű, de a sikeres vezetők is ilyen emberekből lesznek!

Napló '91

A frankfurti könyvvásáron

Szász János hagyományos és közkeletű Naplójának ezúttal két fejezetét kapja kézhez az olvasó. Közvetlenül lapzártá előtt ugyanis — vannak még csodák a postán! — megérkezett szerkesztőségünkbe a frankfurti könyvvásár jelenségeit, eseményeit a helyszínen élő napló-jegyzetek következő számunkba tervezett folytatása is. A lényegében összetartozó gondolatsor egyidejű közlésének kedvező lehetőségét természetesen hasznosítottuk.

CSALÁDI KIRÁNDULÁS KÖLNBE. Szombat lévén, hát akkor nyilván. Alig két óra út a pályán. Csak úgy elindul az ember, a négy felnőt a két kiscivel, száguld a japáni Nissan kocsi százötvennel óránként, és máris ott vagyunk az egyik Rajna-hídon. Hello, öreg fiú, már találkoztunk néhányszor, de te inkább Heine úrra emlékszel, ami a te dologod. Felettünk drótkötélpályán lebegő fülkék húznak el, benne gombostű nagyságú emberekkel. Mellettünk négy sávon kocsik gurulnak, vejem csak hajt előre a nyílak és eligazító forgalmi táblák mentén a központ felé, háromszemű villanyrendőrök zárják el, majd szabadítják fel az utat, míg végül mintha a Dóm közelébe értünk volna, de minden parkolóhely dugig tele, s a nyílak meg a forgalmi táblák mentén pillanatok alatt egy másik, az iméntivel párhuzamos hídra érünk, amely kivisz a városból. A kicsi ekkor vitáni kezdett, a nagy pedig fennhangon kacagni. Letérünk jobbra, vissza az első hídra, a drótkötélpályára fülkéiből a kezelők már ismerősként integetnek nekünk, öt percig vesztegelünk a háromszemű villanyrendőrök előtt, ismét a központba érünk, hely a parkolóban sehol, újabb nyílak, táblák, végül a másik hid. és minden kezdődik előlről. Vagy háromszor fordulunk, ha nem ötször, mint autóversenyen, csak éppen nem vár semmiféle versenydíj, a kicsi már sírógörcsöt kapott, folynak a könnyei, és csuklik hozzá, a nagyak pisilnie kell, mi felnőttek pedig tikkadozunk a szomiúságtól, és reszketni kezdünk a civilizációs örömeik indulatrohamaiban. Ismét a központba érünk, de ekkor a vejem egyszerűen kirak bennünket azzal, hogy valahol majd leparkol, fél óra múlva találkozunk a Dóm főbejárata előtt. Aliqha nem a civilizáció legnagyobb csodái közé tartozik, hogy mindez végül sikerült. A Dóm semmit sem változott, noha tizennyolc éve nem láttam, s föltehetően tizennyolc év múlva is változatlanul áll majd a helyén, noha akkor egész biztosan nem láthatom. Változatlanul? Ki tudja, hiszen ha egyszer már bombatalálat érte, előfordulhat, hogy... de minek is fessek még egy ördögöt a falra, egy is elég belőle. Otthagyjuk a gótikus csínketornyaikat és az első vendéglőben, ahol szabad asztalt találtunk, elfoamasztjuk ünnepi délebédűnköt. Emelet szükséglettel kiélvezése is navi-rendben. A kicsi feldönt két pohár limonádét, a nagy nem akar enni, a feleségem alkoholmentes sört kér, de végül még fizetni is sikerül. Aztán átvágunk a központon, ahol hosszú szombat lényer annyi az ember, hogy vágni lehet a vásárló tömeget. A szűk utcákon előbb a kicsi veszett el, aztán a nagy, aki keresni indult, majd az anyuk: én a feleségemet keresem, a lányunk miniket, végül mindenki mindenkit. Felállunk egy reklámdobozra és a szólanul siruló tömeg általános mozdulatlanságára összehabálom a társaságot. No de hol a japáni csodakocsi? Egy nagy árúház tetőnarkolójában. No de hol a nagyáruház? Előkerült. A mozdulatlanság utat vezet a címre, a leg-nagyobb kasszák, sportáruk emelatenként rétegződő állagán, a tetőn álos esél fűt a Rajna felől, igazi fűszeres, szabad szél. Aztán még elhajtunk Altenberaba, a fonták és hűtőkék közé állt Mesevilágba, melomok bejáratánál egy aranysamár gombnyomásra könködi a nézzeriméket, meluok ugyan aranyozott sztanolmanírba reített csokládék. Miközben a nagy és a kicsi Grimm mesevilágában halogva a felnőttek megnéphetik a vendéglőben mint táncolót a színes lámpákat villogtató orosza a szőlőköt vízszelozott Souppé Könyvvú lovasságának indulására. De azért méris éven hazaértünk. ● ● ● IRÁNY: FRANKFURT. Két nap múltán ismét száguld a kocsi, ez egyszer Vera lányom város Citroënje, csak éppen nem nuvatnak, hanem délnek, mintha ugyanazon az autótólulán futnánk, ez a szakasz ugyan erősebb, majd völgyek fölött szöknek át a hídak, ám egyébként a két, amikor háromszemű szűke skalazon az irányítótáblák, jelek, lámpák. Hasonlóképpen a vásáron is. Jelek, nyílak, körök, feliratok, hosszú mozgómadlók zsúfia tele emberekkel, már megadórúia igyekszünk a szénirodalmi vagy a szénirodalmi nagycsarnokba, de még csak talosók, falak ruhátanak, büfék, még egyetlen árna könyvet sem láttam. Még egy forduló, egy aualoglépcsőor, majd betűrendben sorozó utcákban a standok — végre könyvek! És mennyi! Hát még az ember! A látogatónál nem látni a könyveket, oda kell furakodni a poltához, nolcnkhoz, asztalokhoz, a prospektusok halma'hoz. Fél óra múltán fű a fejem, szédülök. Szerencsére akad egy csésze kávé.

● ● ● MÉR TUDOM a résztvevő kiadók pontos számát: 8000, 280 ezer könyv 16 óriás csarnokban. Több életre való olvasmány, szakkönyvek, szótárak, lexikonok, naptárak, képzőművészeti albumok, folyóiratok, sok remek mű, sok szemét is, szalagrajzregények, krimik, az irodalomipar egyéb termékei. Ahogy múlik az idő, és gyűlnek otthon a könyvek, de a hozzájuk szükséges folyóméterben a lakás nem növekszik, mindinkább arra a korszakalkotó meggyőződésre jutok, hogy szükség(em) volna egy jó, több nyelvű közkönyvtárra, amelyből otthoni, levélbenei vagy telefonrendelésre is lehet könyvet kölcsönözni. Feljegyztem már, hogy tavaly csak Németországban hányszor tízezer új cím jelent meg. Abból, ha akár csak 500 érdekel, 100-ba belelapozol és ötvenet elolvasol... Hm, heti egy német könyv? És mi lesz a többi nyelvekkel, a román könyvekkel? Hát a magyarokkal? Az írást kellene abba hagyni. ● ● ● A VÁSÁR ADATAIT Peter Weidhaas, a nagycirkusz igazgatója közli velünk, aki — vállalom az olvasó ironikus mosolyának kockázatát — régi jó ismerősünk. 1970-ben járt Romániában Günter Grass-szal és egy könyvkiállítással, amely végül nem nyílt meg, mert a könyvek közül az egyik szerzője keletről szökött át Nyugat-Németországba, és az NDK nagykövetsége bejelentette tiltakozását. Visszapillantva nevétséges kis incidensnek tűnik az egész, s hogy akkor mekkora port kavart, azt nehezen tudják a mai húszévesek elképzelni. Látom magam előtt a külügyi tisztviselők buzgalomtól kipirult, fontoskodó arcát, az Irószövetség ugyan is megpróbált előbb kompromisszumos megoldást találni, de Grassék erre nem voltak hajlandók, majd vállalta (volna) a teljes kiállítását, de hát arról a külügy persze hallani sem akart. Így azután az egész rendezénysorozatból csak Grass fölőlasó estjére került sor. Először is bejelentette tiltakozását a külügyminisztérium eljárása miatt — ilyesmi ritkán haltszott akkortájt ama széles hazában —, majd egy készülő műveiből olvasott fel; emlékszem, Zaharia Stancu mellett ültem, és hallás után „blattoltam” — kizert a hideg veríték. Ekkor ismerkedtünk meg Peter Weidhaas-szal, még azon a télen felkerestük Frankfurtban, és kis Volkswagenjével bebolyongtuk vele fél Németországot. (Hosszú történet ez, sok elágazással, most csak annyit, hosszú utat tettünk meg, és sok helyütt elvesztettünk valakit, aki kedves volt nekünk, szűk baráti körünkhöz tartozott: Frankfurtban Dieter Schlesakot, Párizsban Sergiu Huzumot és feleségét, Mioara Cremenét. Így utaztunk akkoriban Európában.) ● P. W.-t kihívja a titkárnője, két-három perc múlva visszatér, azt mondja, bombatámadással fenyegetnek, de ne ijedjete meg, ez minden alkalommal előfordul az utóbbi tizenöt évben, amióta vakhítuék fel akarják hívni a figyelmet magukra azzal, hogy nemcsak ártatlanokat, de ismeretleneket ölnek. Szerencsére mindeddig nem történt semmi baj, s ha akkor nem történt, amikor ez a műfaj népszerű volt, bizonyára most se fog, amikor a divatja leáldozóban. (Ismét a csarnokokban csellengve, láttuk máris a párosával köröző rendőröket, rendőrlányokat. A bejáratoknál is szigorúbb lett a szűrés. A támadás végül elmaradt. Egyelőre?) ● Kérdem, mi is volt ama bizonyos „iráni ügy”? Két évvel ezelőtt — mondja P. W. — kizártuk Iránt, mert könyvéért halálra ítélték Rushdiét. Törvényeinket szegtük meg, mi ugyanis nem szabunk politikai feltételeket a részvételhez, hiszen akkor évtizedekig ki kellett volna iktatnunk a „létező szocializmus” országait, több mint évtizedig Görögországot, nem szólva egyes latin-amerikai országokról. A kultúrát, a könyvet, a szerzőt, az író nem szabad megbüntetni országai politikai rendszeréért. Persze a Rushdie-ügy abszolút rendhagyó kivétel rendkívüli intézkedéseket igényelt. Megpróbáltam idén nyáron Teheránban elérni, hogy a Rushdie ellen hozott ítéletet fel-függeszszék, annál is inkább, mert Irán az utóbbi időben hivatalosan elítélte a terrorizmust, de sajnos, hallani se akartak róla. Ennek ellenére befogadtuk az iráni kiadókat, de elveinktől el kellett tekintenünk és igazat kellett adnunk a tiltakozóknak. Persze, fáj a hiányuk, minden egyes igaz, jó könyv hiánya fáj nekünk. ● ● ● TALÁN EZÉRT IS ÖRVENDETT a barátunk A. verseskönyvének (Anemone Latzina: Tagebuchtage, vagyis szószertint, noha szójáték lesz belőle: Naplónapok), amelyet a 62-es csarnok G utcájának 163-as standján állított ki a berlini Galrev kiadó. Eltöltöttünk ott néhány órát, rendelőkkel beszélgettünk, és megtaláltuk ott bennünket régi ismerősök, erdélyiek, de német németek is, akik nálunk jártak, vagy akiket régebbi utazásainkkor ismertünk meg. Honnan tudják, hogy A.-nak könyve jelent meg? A kiadó prospektusaiból, az ilyesmiket itt ezerszám küldik szét országszerte. ● Volt tehát egy pillanat, amikor azt hihettük, történik velünk valami, még a vakulámpák is villogtak, még ha tudtuk is, egy bolha ugrál a dzsungelben, egy vízibolha elvész az óceánban. ● De ez akkora tenger ám, hogy még a legnagyobbak is elvesznek benne. Az elv itt is, mint az Olimpián, a részvétel. Valaki csak feltéggel rád, bárki felhozatala elvben nagy üzlet. Kelet felől nagy az igyekezet: a csehek és szlovákok 130 (!), a lengyelek 20, a szovjetek 30 kiadója állít ki. Romániából két kiadónak van standja. (De a könyvek a vásár harmadik napján még nem érkeztek meg. Bajaink elkísérnek még talán a sírba is.) Vajon vágy-

álom csupán ideképzelné a Kriterion könyveit, de nem szökövéneként, hanem...? ● ● ● A LEGRAN-GOSABB német irodalmi kitüntetés, a Német Könyvkereskedők Béke-díját az idén Konrad Györgynek nyújtották át a frankfurti Paulskirchében hagyományosan megrendezett ünnepség keretében. (A könyvkereskedők itt hatalom. Az ő szakmai egyesületük rendezte a világ legnagyobb könyvvásárát is.) Konrad Györgynek öt könyvét, egyiket-másikat zsebkönyv alakban is kiadta a Suhrkamp kiadó. Most jelent meg a Melinda és Dragomán, amelyről Andreas Iersschmid (aki azt a hosszú tévébeszélgetést folytatta vele, amelyről már írtam) oldalas kritikát, azon belül budapesti és konrádi helyzetrajzot közöl a friss Zeitben. A Pál-templom ünnepőbe öltözött közönsége, többek között a német államelnök, a hesseni miniszterelnök, az osztrák miniszterelnökhelyettes és más hivatalos személyek jelenlétében Dorothee Ness-Maier, a Német Könyvkereskedők Egyesületének elnöknője köszöntötte az ünnepeltet, majd felolvasott Kohl kancellár üdvözlő levelét. A laudációt Jorge Semprun tartotta, aki Konrádot demokrata harcoként és dialektikus gondolkodóként dicsérte, utóbbin nem a hegeli-marxi változatot értve, vagyis nem mint a társadalmi fejlődés motorját az ellentétek meghaladása értelmében, hanem ellenkezőleg, mint az ellentétek funkcionalitását és felismerését, ahogy az a formális és képviseleti demokráciában jelentkezik. „A demokrácia — mondta Semprun — olyan rendszer, mely vállalja belső konfliktusait, és azokból táplálkozik, miközben annak tudatában képes őket kollektíven, polgárjogilag és átvilágítón kezelni, hogy nem megszüntethetők. Minden kísérlet, amely meg akarja szüntetni a demokrácia konfliktusait, a konfliktusok demokráciáját, tekintélyelvű vagy totalitárius diktatúrába torkollik.” ● Megköszönvén a díjat, Konrad György finom rázú, árnyaltos, a szó igaz értelmében alkalmi esszéet olvasott fel, amelyben ismételtén kifejtette gondolatait Euróróról, kiváltképp Közép-Euróróról, a demokráciáról és a totalitarizmusról, az európai aron belül a német egységről, a vesztőképről, amelyek az európai gondolatot, a gondolkozó Euróát fenyegetik. Istenkísértés lenne most visszafordítanom megannyi, ami németül hangzott el, de azért ízelőtlenül ízelő egy bekezdést: „A föderáció eszméjét Kelet-Európa post-kommunista övezeteiben lenyűgözte a homokos nemzetállam eszménye. Ez a siker új kibővítést teremt, és a lakosság jelentős részét aláveti a diktatúrának és másodrangúvágnak, ami általában meghatározott polgárháborúk és olyan manipulációs tömegvándorlások okozóiává válik.” De Konrad esszéje messze nemcsak érdekes, hanem jóiró, helyzetrajzoló, sorsábrázoló. Nemcsak író, de a politikai választást meghaladó alternatívákat is megfogalmaz, de az emberi lét tragikus feszültségeit is felismeri, a léteket a halálról és a magányról, de az állatvilágban élő lényekről is, mely körül ott rondságot az őt lenyűgözik. ● ● ● A FRANKFURTI vásárra látogatott Nadine Gordimer. Már a reptéren lerohanták a riportereket.

2.

EGY NEMZETI IRODALOM vonzó és kisugárzó ereje abban is áll, mit és mennyit tud befogadni a külföldi irodalmakból. A kiadó standjánál Nadine Gordimer nem kevesebb mint tizennégy németre fordított könyvét számoltam össze. No, persze, a dél-afrikai írónő rég világhíradalmi rangú jelenség, vagy tiz éve ott van a Nobel-díjra jelöltek lajstromán, habozásukért csipősen meg is bírálja a svéd bölcsüket a párizsi Figaro. A német, a francia, az amerikai vagy az olasz könyvkiadás azonban nem várja meg a nemzetközi elismerés kisebb-nagyobb fórumainak döntéseit, hanem eléjük megy és éppen a fordítások nagy számával hívja fel a figyelmet az értekekre, illetve teremti számukra nemzetközi visszhangot. Ha mondjuk Gordimernek, aki angolul ír, csak járulékosan volt erre szüksége, egy kelet-európai szerző számára egyik-másik világnyelvre való fordítása nyitja meg az egyetlen lehetséges utat a nemzetközi elismeréshez. S ebben a Közép-Kelet-Európaiól Nyugat-Európaig terjedő német nyelvterületnek döntő a szerepe. Egy példa: Andrzej Szczygiorski öt könyvét adta ki a Diogenes kiadó, ma ő az amúgy is rendszeresen műfordított lengyel irodalom fő szószólója, interjúk készülnek vele a sajtóban, tévében. Kíváncsiak lennénk meg könyveiről a hangadó lapokban. Nem a szédítő, a múltó siker számít, hanem a jelenlét, amely a személynél párhuzamosan túl egy egész irodalom tekintélyét öregbíti. Jó másfél évtizeddel a latin-amerikai irodalmak világsikerének kezdete után a Suhrkamp kiadó ötvenhat szerző szánál több könyvét dobja piacra. Nem múlt el Cortázarék divatja, s hogy el ne múljon, arról éppen a könyvkiadás gon-

(Folytatása a 12. oldalon)

(Folytatás a 11. oldalról)

doskodik. Mindebből elsősorban a német szellemi elité a haszon, az annyi-amennyi olvasóé, de az írók is, akiknek a szó nemes értelmében versenyre kell kelniük a kortárs világirodalommal. ●●● GORDIMER sajtóértékelészetlen ismét elmondotta, hogy írásra a lét titkainak megfajtása, az egzisztenciális feszültségek serkentették, az érzelmek ambivalenciája, a boldogságkeresés, a csalódások, a halál előrevetülő árnyéka miatti szorongás. Csak azután jött a politika, ami elkerülhetetlen volt egy olyan országban, amelyben egy maroknyi kisebbség intézményesen is törvényre emelt erőszakkal elnyomta a többséget. A színesbőrűekkel való rokonszenvet a konkrét cselekvés követte, a részvétel az A.N.C. harcában, a küzdelem a cenzúra ellen. Mindez egy személyes győzelemmel is járt, a magányosság megszüntetésével. Gordimer, mint vallotta, továbbra is elkötelezettnek érzi magát, annál is inkább, mert még hosszú út vezet az apartheid teljes és végleges felszámolásáig. ○ Minthogy köztudott: az A.N.C. hangsúlyozottan baloldali, sőt kommunista erőket is felölel, Gordimer látogatását, elkötelezettsége miatt, észleleteim szerint elég hűvösen fogadta a sajtó, olyik lap kitüntető hallgatással. Persze az is merő előítélet, ha nem értjük meg nem európai módra adott és fölöttébb, rendhagyóan sajátos helyzetekben milyen szövetségi politikára van szükség egy vitathatatlanul demokratikus, erkölcsileg magasrendű ügy érdekében. ●●● SZCZYPIORSKI új könyvét (Éjjel, éjjel-nappal) a friss Zeitben többek között így szemlélik: „A század története, kiváltképp a lengyel, nem kínál fel anyagot az elbeszéléshez, amennyiben a múlt nem nyújt biztos kiindulási pontokat. Az esszéista Szczypiorski újból és újból tudatosítja a felismerést ebben a regényében is. A regényírónak sikerül ábrázolnia a menekülést ettől a múlttól.” Hasonló módon értékelt a Spiegel Konrad György Melinda és Dragománját: „Konrad Közép-Európában, mely valóságos kozmosz, párhuzamosan mesélnek vicceket és halnak szörnyhalált. Ez az egymámollettség nem erőszakolt, hanem kényszerű.” A lelkiismeret szószólói a nyugati szellemvilágban a kelet-európaiak. Sorsregényeikből a totalitarizmus negatív modellje hüvelykzöld ki, mint az emberi értékrendet mindenütt veszélyeztető általános csapda, amellyel állandó készenlétben kell védekezni, miként a vártán. Az említett két regény sikere nem a „kelet-európai divattal” magyarázható, hanem szerzőik esztétikai értékkel lényegül viszonyával tárgyukhoz, humorukkal, ironiájukkal és az öngnyű fűszerességével, amellyel nemcsak nevükön nevezik a súlyos bajokat, de fölöttük tudnak emelkedni, ami a meghaladás első lépése. ○ Részt vettem mint hallgató azon a harmas beszélgetésen, amelyet

Szczypiorski, a cseh Klímával és Horn Gyulával folytatott a tévé a vásáron. A fő téma a nacionalizmus volt, mint a századvég Európájának legveszélyesebb betegsége. Itt hangzott el az a megítélés, miszerint Kelet-Európában az írók és általában a humán értelmiség vállalta fel a diktatúrákban szótlanra vált erők megszólaltatását. Vannak, akik emiatt haragszanak az írókra, mintha a tényekre haragudni lehetne. De az írók nem ragaszkodnak politikai szerepkörükhöz. Szczypiorskit megkérdezte a Spiegel: „Ön most földadja szenátortisztségét. Előfordulhat, hogy éppen akkor, amidőn ismét csak író lesz és Lengyelországban valamivel jobb lesz az élet, az irodalom valamivel kevésbé lesz fontos? Szczypiorski: Valóban. Spiegel: És ettől Ön szenvedni fog? Szczypiorski: Mint művész, mint író igen, de mint polgár, mint lengyel, mint ember elégedett leszek.” (Hadd tegyem hozzá még, Konrad regényét „embertelen színjátéknak”, Szczypiorskiét „valószerűtlen valóságának” nevezi a kritika.) ●●● A HARMAS BESZÉLGETÉS egyik fordulatában mondta Horn Gyula, hogy Németország ma az egyetlen nyugat-európai ország, mely megtapasztalja — keleti országárszérei révén — a sztálinizmust. Ez olyan helyzetek megértésével jár, amelyekhez más nyugatiaknak nincs érkezésük. Közismertek Konrad György vélekedései Németország szerepéről Közép-Európában, az egész európai integráció folya-

A frankfurti könyvvásáron

matában. Szczypiorski: „Németország nélkül nem tudunk integrálódni Európába. Az egyetlen út nyugatra Németországon keresztül vezet.” Negyvenhét év telt el és Németország abszolút negatív szerepe az ellentétévé változott. ○ Jellemző azonban, hogy a német irodalom jórészt ama negatív közelmúlttal bajlódik. Am ez is lelkiismereti kérdés. Még ha a múlttal való leszámolás a volt NDK vonatkozásában is történik, mint Martin Walser újonatjában (A gyermekkor foglya), amelyet ugyan erősen vitatnak, de eddig 80 ezer példány fogyott el belőle. Főként Marcel Reich-Ranicki, a német kritika nagy öregje szedte miszlikre Irodalmi négyes című tévéműsorában. Walser az elszürkülés, a butaság történetét írja meg, kritikusa úgy vélte, hogy mindez maga is elszürkölve ábrázolja. Beszélgetőtársa, a Spiegelből ismert Helmut Karasek megvédte a regényt, melyet éppen azért tart jelentősnek, mert új dimenzióját teremti meg a német múlttal való leszámolásnak. ●●● „AZ IGAZI ERKÖLCS — a Rushdie-est vagy mi lesz azután” címmel vitát rendeztek, amelyen a Lettre Internationale egyik szerkesztője felolvasta Rushdie egy, a vásár vezetőségéhez írt levelét: „A vásárvezetés számtalanszor hivatkozott az utóbbi időben arra az alapszabályára, miszerint »Frankfurt mindenkié«. Támogatom ezt az elvet, persze, ha »mindenki« jómagamat is érthetem. Ha valamikor majd magam is részt vehetek a Vásáron, szabadon és minden veszély hián, akkor természetesen mind a többiek is részt vehetnek.” Ami az íráni kiadókra vonatkozik. A Zeit Rushdie levelével kapcsolatosan Konradot idézi, aki szerint az értelmiség mindenkori joga a dolgokat függetlenül megítélni: „a jog elvesztése ugyanis a propaganda rabszolgájává teszi”. ●●● AZ IDEI SÜLYPONT: SPANYOLORSZÁG. A vásár kongresszusi csarnokában

rendezték be — egy bikaviadal arénájához hasonlatosan — a spanyol pavilont, ahol 15 ezer könyvet állítottak ki. Látható volt még egy Spanyolországról szóló könyvkiállítás, ezen kívül pedig 89 spanyolországi könyvkiadó vett részt a vásáron. Frankfurt-szerke kiállítások (pl. A katalán irodalom 800 éve), irodalmi pódiumelőadások (47 szerző jött Spanyolországból, élükön Camilo José Celával), szintársulatók, tánc-együttesek lépnek fel, a Filmmúzeumban spanyol hetet rendeztek. Ez a káprázatos szellemi pezsgés a még fiatal, de már erőre kapott spanyol demokrácia, a vitatott, de életképesnek bizonyuló spanyol modell értékteremtő képességeit nyomatékosítja. Spanyolország is a fasizmusból jön, idővel mérve sokkal közelebből mint Németország vagy a többi, egykor a fasizmus által leigázott európai állam. De Spanyolország példája lett annak, hogy a totalitarizmus viszonylag gyorsan meghaladható, ha a nemzeti megbékélés fő erőt a demokrácia győzelme, a válság meghaladása, a fölemelkedés érdekében fognak össze. Sokan unják és nyomorúságosnak tartják a spanyol példát, mely ugyan messze nem tökéletes, de azért bőven kínál tanulnivalót. ●●● NEM IRTAM a szakkönyvek, a lexikonok, a gyermekkönyvek, a könyvkereskedelmi eszközök csarnokairól, de a vásár éppoly áttekinthetetlen, mint a világ, amelynek hírnöke. Vörösmarty kérdésére most sem tudok válaszolni, mert talán nem halad a világ a könyv által, de annyi szent, hogy nélküle nem bír tanodtat sem előre lépni. Egy könyvbuzi magánélményén túl a Frankfurter Könyvvásár számomra bizonyítéka volt annak, hogy a könyv oly háromszögletes pont, ahonnan az eszmélet továbbra is elindulhat kalandos útjaira.

Területet békéért?

A kérdés abszurd voltát talán az szemlélteti legjobban, hogy nemzedékek eszmélkedésekor megindult a tömeges zsidó kivándorlás Palesztinába, majd rövidesen a palesztin menekülés Izraelből a szálrózsa minden irányába... A fogalmak összekuszálódtak: Palesztina és Izrael földrajzilag ugyanazt a területet jelentette, politikailag viszont...

Madridban megindult egy tisztázási folyamat. A hidegháború vége arra a kényszerű felismerésre kényszerít az 1947 óta szemben álló feleket, hogy együttélésre vannak itélve. Arabok és zsidók azon a tenyérszerű területen, amelyet különbözőképpen neveznek, de egyformán szeretnek. Az 1948. május 14-i, ENSZ-határozat értelmében kikiáltott zsidó állam idegen test volt az angol és francia gyámságtól szabaduló arab világban, s az ki akarta vetni magából — nem ismerte el a brit mandátum alatt álló terület kettéosztását zsidó és arab miniallamra. Akkor Izrael területén még csak 600 ezer zsidó élt és szorongott.

A lényegében azóta folyó zsidó-arab háború semmit sem oldott meg. A művi állam életképesnek bizonyult, ahogyan a zsidók művi nyelve, az ivrit is eleven nyelvvé vált. A zsidók pedig, az állandó fenyegetettség ellenére belakták az 1949-es 14 100 négyzetkilométerrel 20 700 négyzetkilométerre kerekedett Izraelt.

A palesztin arabok szétszórattattak, táborlakóvá, megtűrt vagy civilizáltan másod-

rendű állampolgárrá váltak. Szembenállásuk a polgári elégedetlenségi mozgalmaktól a terrorista cselekedetekig felölelte az összes lehetőséget — az egyértelmű, történelemrendező tárgyaláson kívül.

Most — amerikai és szovjet segédlettel — ennek érkezett el az ideje. A politikai-diplomáciai rendezés és az ellenállás ellentmondását lenne hivatott feloldani a Madridban megkezdődött tárgyalási sorozat. Mérsékelt optimizmus — ez a szóösszetétel hangzott el legtöbbször az első forduló után, amelynek George Bush és Mihail Gorbacsov jelenléte igyekezett súlyt adni. James Baker amerikai külügyminiszter nyolc közel-keleti útja készítette elő a madridi rajtot, amelyen — s ez a megbeszélés kétségtelen eredménye — először ült tárgyalóasztalhoz Izrael és valamennyi szomszédja. James Baker szavai szerint: megdőlt egy előítélet: az arabok és a zsidók leültek tárgyalni.

Az első kör, a küldöttségvezetők szándéknyilatkozata inkább tele-show volt, mint tárgyalás. Történelmet idéző pototikus szónoklatok hangzottak el, felhívás és vád fért meg egyazon körmondatban. Jichak Samir izraeli miniszterelnök Ézsaiás próféta idézte: kovácsoljunk ekevasat a kardokból. Kemal Aba Dzsaber, Jordánia külügyminisztere a Korán szavait hivat segítségül. Hajdar Abdel Safi palesztin író költői hévvel ecsetelte népe tragédiáját.

Az első szó jogán valamennyi fél hajlíthatatlannak mutatkozott. A kérdés lényegét egy napjainkban sokat hangoztatott jelszó foglalja össze: területet békéért. Izrael mondjon le az 1967-ben megszállt területekről — a Golan fennsík, Ciszjordánia, Jeruzsálem óvárosáról, a Gazai övezetről és cserében békét kap. Izrael azonban elzárkózik attól, hogy a területi kérdés nyomuljon előtérbe, szerinte a bizalom az elsődleges — a dzsihad, a szent háború, a terrorizmus feladása, a Szaddam Hússzejn-típusú diktátorok eltávolítása. Jordániai vélemény: ha nem a megszállt területekről, a palesztin nép jogairól tárgyalunk, akkor mit keresünk mi itt? Feloldható-e ez az ellentmondás? A vásárnap megkezdődött, immár kétoldalú tárgyalássorozat éppen az izraeli és a jordán-palesztin párbeszéddel kezdődött. S bár nyilatkozat nem hangzott el, a két küldöttség tagjainak arcáról a jól végzett munka mosolya sugárzott.

Szíria nehezebben állt kötélnek, alapállása: „Golan vagy semmi”. Hosszas várakozás után vásárnap késő este mégis leültek tárgyalni. Nem sikerült Izrael-ellenes frontot kialakítaniuk. Libanon a palesztin táborok helyzetét, húsz kilométer mélységű megszállt déli területeit fájlatja, a globális rendezés híve. Egyiptom, amely 1979-ben Camp Davidben kötött békét Izraellel, megfigyelőként, a térség biztonságában érdekelt.

A madridi tárgyalás legfőbb eredménye: maga a tárgyalás ténye. Már az indulás merev álláspontjának kifejtése közben kikacsintottak a kész szövegből a biztató jelek és folytatást ígértek. A kétoldalú tárgyalássorozat eleve hosszadalmasnak és

kacsaringósan ígérkezik, hiszen olyan elemi kérdéseket sem sikerült eldönteni, hogy hol is folytassák. Izrael helyszíni tárgyalásokat javasolt: egy forduló otthon, egyet a szomszédos államban. Az arabok szívesebben játszanának semleges pályán. Akár ezen is megkaphat a folytatás. Bár a vásárnap külön tárgyalás után az a hír járta, hogy Jordániával és a palesztinokkal Ciprusban vagy Rodosz szigetén látják viszont egymást. Tehát oldhatók az ellentétek. Eredményt csak az idő ígér, az álláspontok azonban bármikor megmerevedhetnek.

Ebbe az irányba hajtják a fejleményeket a sorozatban kibombant provokációk. Jeruzsálemben békeellenes tüntetés, két zsidó telepese meggyilkolása Ciszjordániában, a jeruzsálemi spanyol és amerikai konzulátus megtámadása, fundamentalisták tiltakozó tüntetése Bejrútban, fegyveres össze-tűzések Dél-Libanonban, a Fatah-földön. És Ali Akbar Mohtazemi volt iráni belügyminiszter fenyegetése: halál az egyezkedőre és szálláscsinálóikra.

Ötödél évtizedes, sok vért követelő ellentéteket a keleti bőlcsék tanácsa sem tudhat együltében feloldani. Nem is az a zonnali, látványos eredmények reményében jött össze Madridban Bush és Gorbacsov, Baker és Pankin, Samir és a négy arab külügyminiszter. Lépni kívántak csupán. Mert mindannyian belátták: a hidegháború és az Öböl-háború befejezése után anakanikusává vált a közel-keleti háborús tűzfészek is. Eloltásának gyakorlati kivitelezése azonban már a kis lépések diplomáciájára tartozik.

VAJNOVSZKI KÁZMÉR

Főszerkesztő GÁLFALVI ZSOLT
Főszerkesztő-helyettes ÁGOSTON HUGÓ
Szerkesztőségi főtítkár ROSTÁS ZOLTÁN

A HÉT ● Társadalom ● Művelődés ● Tudomány ● Környezetvédelem
Grafikai szerkesztő: Gyarmath Annamária. Szerkesztőség és kiadóhivatal:
București 33 — Bukarest 33, Piața Presei Libere — Szabad Sajtó Tér 1. Telefonszámaink: 18 49 39, 18 03 65. Postai irányítószám: 79776. Postafiók-szám: 33-39. Nyomda: Imprimeria CORESI București, XXII. évfolyam, 45. (1097.) sz. Gépszedők: Györfi Béla, Szász Dénes, László Antal.